Historisk-topografisk Selskab
for
Gladsaxe Kommune

ÅRSSKRIFT 1972

Gladsaxe Kirke
»Jægerslyst«
Bagsværd Kostskole

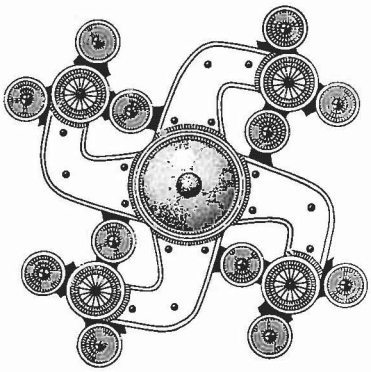

EGET FORLAG
1972

Ved udsendelsen
af femte årgang af vort årsskrift
ønsker
Historisk-topografisk selskab
at rette en tak til
Gladsaxe Kommune for økonomisk støtte

P. B. V.
Ebbe Fels
December 1972

Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune, Bondehavevej 146,
2880 Bagsværd

Gladsaxe Kirke

En af hovedstadsområdets bedst bevarede middelalderkirker

Af C. Th. Holbøll

»Kirken den er et gammelt Hus – staar omend Taarnene falde«. Hermed har Grundtvig jo tænkt på »den hellige almindelige kirke«, men den første verslinie passer godt på Gladsaxe kirke. Ligesom Brønshøj og muligvis andre af de middelalderlige kirker i hovedstadsområdet er den i sin ældste skikkelse opført i slutningen af 1100-tallet, måske omkring 1187, men i øvrigt næppe på ét år. Det tog dengang sin tid at indsamle, tilkøre og opmure de rå marksten, og bønderne måtte gøre det meste af arbejdet selv. Alligevel blev der i dette og det følgende århundrede, til erstatning for de gamle, vel allerede tildels brøstfældige trækirker landet over, opført henved to tusinde små stenkirker, først af gemene kampesten, senere udvidet med de nymodens teglsten. Midlerne hertil fremkom bl. a. ved den indførte kirketiende.

Om Gladsaxe kirke – der nu er en langhusbygning, bestående af tårn, skib og kor i ét samt våbenhus mod nord, dér hvor kvindernes indgang oprindelig har været – kan læses i Trap Danmark, Storkøbenhavn II og mere udførligt i det af Nationalmuseet i 1944 udgivne storværk »Danmarks Kirker«. Ældre trykte, sammenfattende beskrivelser findes ikke. I Landsarkivet for Sjælland og på Nationalmuseet findes håndskrevne præsteindberetninger fra 1759 og 1773, der ikke giver mange oplysninger, idet den førstnævnte udtrykkelig siger, at af »manuskripter findes her ingen«, medens den i øvrigt kun omtaler det i kirken værende inventar, herunder tavlen over kirkens præster siden reformationen. Den anden beretning, der er affattet af sognepræsten Niels Foss Heining, omtaler fortrinsvis gårdene i Gladsaxe og Herløv sogne efter den just da foretagne udskiftning, og siger i øvrigt kun at hvad mærkværdigt der kunne findes ved Gladsaxe og Herløv kirker og sogne, såvidt han mindes, forhen har været refereret af etatsråden (Hofmann) og ekspederet til stiftsprovsten. Han omtaler dog ganske kort de nedenfor nævnte svenske officersbegravelser og de ligeledes nedennævnte i kirken hængende epitafier. – Herudover findes i Rigsarkivet en lang, smal regnskabsbog vedrørende regnskaber for Gladsaxe kirke 1732–1824 og en mindre bog indeholdende oplysninger om udgifter til universitetets landsbykirker 1838–92. Af sidstnævnte kan bl. a. ses, at universitetet i de nævnte år har bekostet de i kirken hængende, vistnok ikke fremragende krucifikser, nogle af lysekronerne og forskellige andre, nedenfor omtalte inventarie-

genstande. Af regnskaberne fremgår i øvrigt, at kirkens direkte indtægter altid har været temmelig ubetydelige, men at udgifterne i nogle år har været store og har måttet dækkes ved ligning på menigheden. Universitetet, der dengang[1]) stod som ejer af kirken, har altså til denne anskaffet forskelligt inventar og bekostet forskellig udsmykning, men ikke af egne midler afholdt de almindelige, årlige udgifter ved denne. Dette er ikke mærkeligt, da universitetet stod som ejer af en række af kirkerne i hovedstadsområdet. – Derimod var kirken genstand for næsten årlige syn, og der findes på landsarkivet store protokoller over synsforretninger 1799–1879 foretaget over alle kirkerne i Sokkelund og Smørum herreder. De indeholder for det meste udsættelser om forefundne mangler ved kirken og ringmuren (som den endnu kaldes), om nedfaldne tagsten, manglende hvidtning, råddent træværk under fruentimmerstolene o.s.v. Det er omhyggeligt noteret, om de det foregående år påviste mangler er afbødet, eller om de endnu ikke var afhjulpne, hvilket sidste ofte var tilfældet.

Derudover findes på Nationalmuseet en omfattende, ligeledes håndskreven synsforretning, optaget den 15. oktober 1861, på bygningsinspektør, professor H. C. Hansens vegne. Denne har ikke noget at gøre med de årlige vedligeholdelsessyn, men indeholder en fuldstændig opmåling af alle kirkens bestanddele: af tårnet med dets kamtakker og lydhuller, af skibet med dets vinduer og gesimser, af koret og våbenhuset med dets fremragende portal samt af alle indvendige dimensioner. Formodentlig er det på basis af denne, at de i Nationalmuseet beroende smukke plancher, hvoraf en enkelt, en såkaldt opstalt, der her er gengivet, er tegnet.

Den meget nøjagtige opmåling, som formodentlig også er foretaget af de andre middelalderlige kirker i Sokkelund og Smørum herreder – en lignende opmåling blev i hvert fald 1864 foretaget af Herløv kirke – viste, at tårnet var 36 al. højt og 14 al. bredt, og at skibet var 28 al. 12″ langt og 14 al. bredt. Dets højde fra jorden til gesimsen var 8 alen. Derimod har det interesseret mindre, at der såvel i tårnet som i skibet og koret er indmuret bælter af kridtkvadre, der navnlig på tårnet med dets 9 eller 10 hvide bælter gør en meget livlig virkning. Ideen til denne form for udsmykning, der ikke findes på andre af de middelalderlige kirker i Sokkelund herred, men derimod på flere af kirkerne i Smørum herred, skal være fremkommet ved, at man har haft en del kridtkvadre tilovers andet steds fra og derved har fundet på at anvende disse til kirkernes udsmykning.

Hvorom alting er, mere interessant og fortællende er arkæolog, professor J. B. Løfflers museumsberetning af juli 1899. Han var den første,

Gladsaxe Kirke, set fra syd. med en del af den gamle kirkegård. Bemærk de pyntelige indmurede bælter af kridtkvadre, navnlig i tårnet samt det lyse felt på skibet, der viser den del af den oprindelige kampestensmur, der er blevet stående ved kirkens forlængelse. Nat. Mus. foto 1941, 2. afd.

der på videnskabelig vis kom ind på studiet af middelalderens kirkebygningskunst, og hans beretning, der ligeledes beror i Nationalmuseet, og antagelig har dannet grundlag for alle senere beskrivelser af Gladsaxe kirke og dens ældre historie, skal derfor her gengives in extenso. Den lyder således:

»I Gladsaxe er der allerede i den ældre middelalder blevet rejst en i den almindelige vesterlandske form opført kirke, men af denne står til vore dage i det væsentlige kun skibets nordre og søndre mure tilbage. Disse vise, at man til hovedmateriale har valgt rå og kløvet kamp samt kvadre af limsten, hvilke bl. a. ere blevne benyttede til at sætte de ydre murhjørner med. Skibet har haft rundbuede, med halvrunde dæksten udstynte portaler, der endnu tildels ere bevarede, men de vare fjernede fra de gamle mure. Portalerne vare fugne af skånske sandsten, og i det mindste den ene af dem, hvis indvendige lysnings bredde beløber sig til 2 al., omgivet af en karm med vedføjet profilering. Den halvcirkelformede afslutning på en af portalerne dannede rammen om en tympanon, der [som hosstående fotografi viser] i lavt relief bærer en korssten med en

seksbladet roset til hver side. Tympanonens bredde for neden beløber sig til 1 al. 23½ t. og svarer altså ganske til den ovenfor meddelte lysningsbredde. På skibets sydside kan man muligvis spore rester af et af de små oprindelige vinduer. – I den yngre middelalder har man dækket kirken med krydshvælvinger. [Dette gjorde man jo i de fleste kirker, da gotiken vandt indpas, og man fandt de flade romanske lofter overflødige. Man opnåede derved og ved de høje spidsbuede vinduer at gøre kirkerummene højere og lysere]. Lidt senere ned i tiden, men dog i den gotiske periode, nedbrød man skibets østre mur samt hele koret og forlængede derefter sidemurene i førstnævnte bygning betydeligt mod øst, hvor de afsluttedes med en lige gavl. [Også dette var på denne tid almindeligt, befolkningstallet var blevet større og kirkerne derfor for små]. Over det således indvundne rum blev spændt to krydshvælvinger, der gjordes længere end skibets og fik almindelige halvstensribber. Disse hvælvinger dannede nu loft over kirken. Hovedmaterialet i forlængelsen kom til at bestå af den store røde tegl, men i den nordre og østre mur anbragtes bånd af limsten i hvilke de enkelte kvadre sondredes fra hinanden med tegl satte på højkant. I sydsiden ses mellem limstenene en enkelt kvader af skånsk sandsten, der jo sikkert stammer fra den ældste kirke. Forlængelsens fod sattes af store, rå kampsten. – Omtrent ved samme tid som den østre udvidelse fandt sted, føjede man til kirkens vestre side et tårn, hvis underste parti blev dækket med en krydshvælving og sat i forbindelse med skibet ved en anselig spidsbuet muråbning. Tårnet og det samtidige trappehus opførtes med store røde tegl til hovedmateriale, men især i dets nedre parti anvendtes tillige en stor del limsten, der blev anbragte dels som gennemløbende bånd, dels i bånd, hvor de enkelte kvadre skiltes fra hinanden ved tegl stillet på højkant. Tårngavlen fik kamtakker og blindingsdekorationer. Foden sattes af rå og kløvet kamp. – Ud fra nordsiden af det oprindelige skib står et våbenhus, bygget af store røde tegl lagde i uregelmæssigt skifte, og på dette har man omkring døren anbragt indfatningen fra den ene af de romanske portaler. – I renæssancetiden er taggavlen på den østre forlængelse ombygget, og på den østre kam har man anbragt en tagrytter af sandsten med årstallet 1650. – I de seneste år [altså i 1890erne] er kirken underkastet en omfattende reparation, og ved denne har man muligvis på nordsiden af skibets forlængelse anbragt en indgang for præsten. Som dæksten over denne dør sidder nu den ovenfor [afbildede] tympanon af sandsten. Alle kamtakker ere ommurede og delvis tillige tympanonen, nye vinduer anbragt overalt.

Juli 1899. *J. B. Løffler.*«

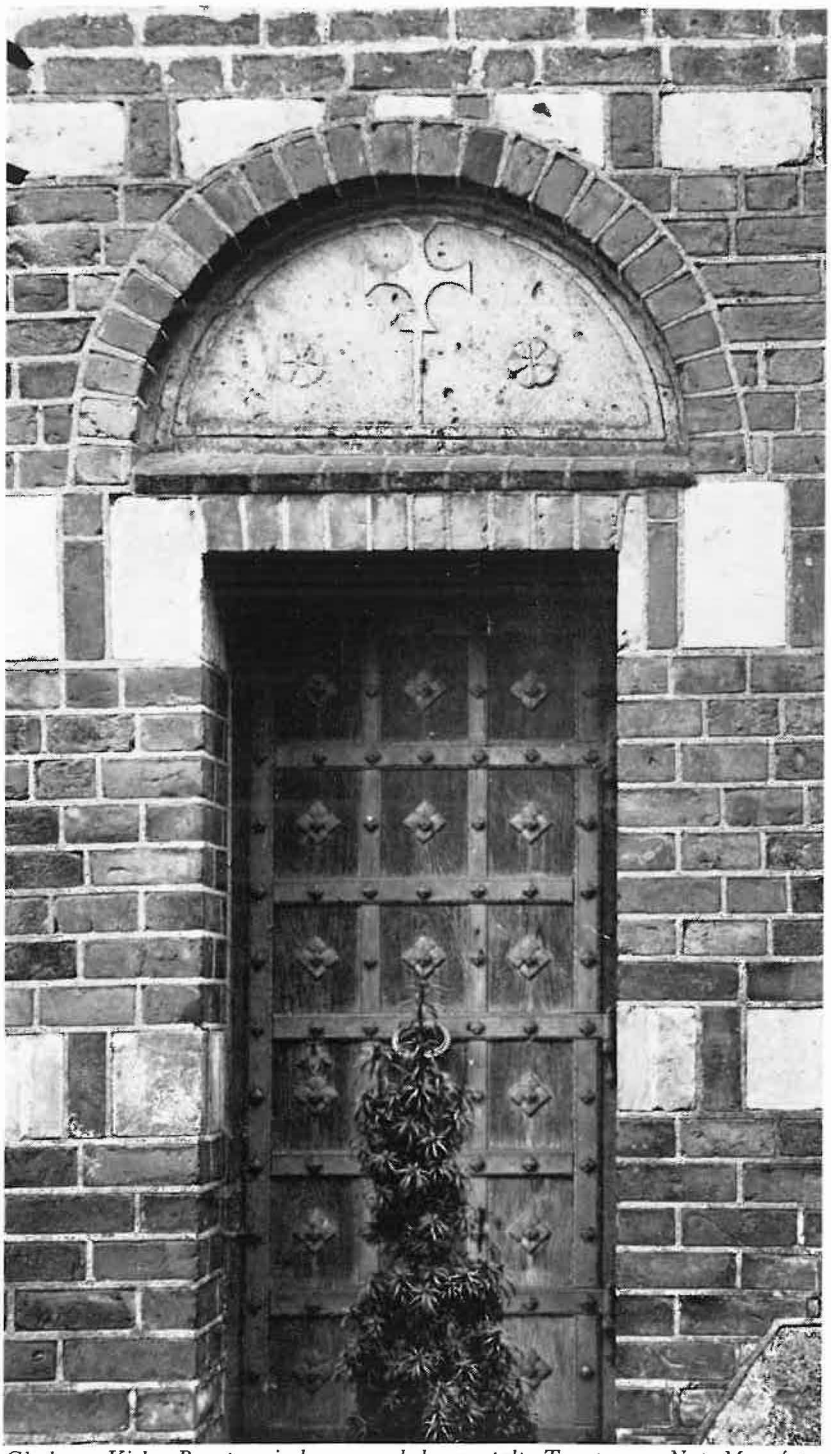

Gladsaxe Kirke. Præstens indgang med den omtalte Tympanon. Nat. Mus. foto.

Foruden professor Løfflers – endnu med gotisk håndskrift – affattede museumsberetning, der godt kan betegnes som et historisk dokument, findes i Nationalmuseets 2. afdeling en den 16/9 1943 affattet, usigneret beretning, der i hovedsagen indeholder de samme angivelser som Løfflers beretning, men desuden indeholder forskellige målangivelser og håndtegninger af kirkens hvælvinger med deres kapper og gjordbuer. Den indeholder også et afsnit om kirkens beliggenhed og omgivelser, som Løffler ikke har beskrevet. Det hedder heri, at

»kirken ligger sydligst i den gamle del af bebyggelsen, sammen med denne på et ret højtliggende terræn, uden skarpere begrænsning. Kirkegården hegnes mod vest, og på den vestligste strækning mod nord af en hvidtet kampestensmur, hængt med vingetegl, det sidste sted afgjort ny (kløvede sten). Bortset fra en strækning omtrent midtvejs, er vestmuren sikkert middelalderlig, på indersiden, hvor den danner terrasse, tilsyneladende næsten udelukkende af rå kamp. På ydersiden, især mod syd, ses en hel del kridtkvadre i de øverste partier, foruden kamp. Mod de to andre verdenshjørner er der moderne, neogotisk mur af munkesten i munkeskifte, hængt med munketegl (mod øst dog på en strækning en enklave – graverboligen – der skyder sig ind på kirkegården og kun begrænses af levende hegn). Her er der to store portaler i samme stil, med kamtakker, køreport og fodgængerlåge, begge fladbuede og falsede.« –

Til denne beretning kan føjes, at der i muren ud mod Gladsaxe Møllevej endnu hænger nogle jernringe, hvortil bønderne, når de var i kirke, bandt deres heste eller køretøjer.

Endelig findes i Nationalmuseet en ligeledes håndskreven og usigneret beskrivelse af kirkens inventar, alterbord, altertavle, alterstager, kalk m. v., prædikestol, stolestader og kirkens klokker, men her er det nok bedst at holde sig til de udførlige oplysninger herom i »Danmarks Kirker«. Da disse er tilgængelige for enhver, der er i besiddelse af dette værk eller låner dette på biblioteket, skal de her kun refereres i store træk.

Alterbordet – kirkens helligste redskab – er muret af små mursten og derfor af forholdsvis ny oprindelse. Alterborde af sten findes efterhånden kun i Tårnby, Lyngby og Søllerød kirker, medens alle andre af de gamle kirker i Sokkelund herred har alterborde af træ. Det murede alterbord i Gladsaxe kirke har på østsiden et forsænket felt af munkesten i munkeskifte, der hviler på en af marksten bestående sokkel, som kan hidrøre fra kirkens ældste alterbord. Bordet må dog være flyttet ved kirkens forlængelse.

Altertavlen er derimod ikke gammel. Den er et triptykon, en trefløjet tavle fra 1849 med malerier – i midterfeltet af den hellige familie og i

fløjene af David og Johannes Døberen. Den er malet af den senere professor ved kunstakademiet Jørgen Roed, der var elev af Eckersberg, og er formodentlig værdifuld. Kirken har i øvrigt bevaret dele af sin sandsynligvis ældste altertavle, nemlig de to fløje, der er fastspigret på skibets bagvæg, og som – som de ældste altertavler af luthersk type – ikke omrammede noget maleri, men alene malede skriftsteder, Fadervor, de 10 bud og trosartiklerne.

Den nuværende alterkalk er først fra 1930, men i tidens løb har kirken haft flere forskellige kalke. Således gik en gammel kalk til ved præstegårdens brand 1750, og i 1809 blev kirkens »vasa sacra« stjålet. Man fik da indtil videre overladt en barok kalk, der stammede fra gesandtskabskapellet i Paris, som dengang blev nedlagt. 1929 blev denne kalk atter overladt den danske menighed i Paris, men det midlertidige lån havde da varet i 117 år.

Alterstagerne er meget gamle, fra o. 1550–75, og er altså forarbejdet ikke mange år efter reformationen. De er begge trebenede og omtrent lige høje, men i øvrigt ikke nøjagtig ens. Efter bomærkerne at dømme er de da heller ikke forarbejdet af den samme mester. – Den store nygotiske vinkande, der er af drevet sølv, med årstallet 1862 indgraveret, har kirken fået foræret af universitetet.

Dåbsfadet fra 1799 er af tin. Det har tunget kant og hvælvet bund, hvori er graveret et kors. Et ældre dåbsfad har en bebudelsesscene i bunden og to hjorte- og hundefriser. Dette dåbsfad, af sydtysk oprindelse, befinder sig mærkværdigt nok i Vestre Fængsels kapel, hvortil det er overført fra Københavns arresthus ved domhuset. Hvordan det er kommet fra Gladsaxe kirke til arresthuset er en gåde. Det siges, at det var en gammel præst på Fejø, der i sin tid gjorde opmærksom på, at dette fad oprindelig har tilhørt Gladsaxe kirke, men mere ved man ikke. Det er egentlig synd, at Gladsaxe kirke ikke mere har dette dåbsfad, som nok er af en ret velkendt type, men af høj alder, fra o. 1550, d.v.s., at det rimeligvis er det første dåbsfad, der er anskaffet til kirken efter reformationen, ja, måske det første dåbsfad kirken overhovedet har fået, idet dåbsfade næppe brugtes i den katolske tid, da man neddyppede børnene i selve fonten.

Den romanske døbefont, der oprindelig har stået ved kirkens indgang, men nu står lige nedenfor koret, er en monolit af granit d.v.s. af én sten. Kummesiderne er prydet med ni kors og ni liljer vekslende med hinanden i svagt relief. De gamle granitdøbefonte er jo normalt kirkernes ældste inventarier, og fonten i Gladsaxe kirke går formodentlig helt tilbage til den oprindelige kirke fra 1100-tallet. To femtedele af fonten

Gladsaxe Kirkes gamle dåbsfad, nu i kapellet, Mandsafdelingen Vestre Fængsel. Foto Hegner.

står under kirkegulvet, da den vel ellers ville være for høj til brugen. I sin helhed ligner den en alterkalk.

Den nuværende præstestol er en almindelig armstol af nutidig type, men den foran omtalte synsforretning af 1861 omtaler den gamle præstestol. Den var 2 al. 6″ dyb, 1 al. 18″ bred og 2 al. 3″ høj. Ovenpå var et jernstativ med et grønt gardin og forneden et gulvtæppe. Endnu 1914 fandtes en sengotisk degnestol, så gammel som fra o. 1550. Den var af næsten samme dimensioner som præstestolen, men af fyr og mindre fint udstyret. Et af stolens gavlstykker havde dog foroven en vifteroset i ungrenæssancemanér.

Dermed er vi så nogenlunde færdige med koret, der i den katolske tid var forbeholdt præsterne, og som også i Gladsaxe kirke har været adskilt fra skibet med et korgitter. Dette omtales endnu i en synsforretning 1845, men ikke i synsforretningen 1861, og var formodentlig da fjernet. Det havde jo længe ikke haft nogen mission.

Stolestade med englehoved. Foto Ib Henriksen.

I skibet er de vigtigste inventarier prædikestolen og menighedens stolestader. Prædikestolen, der er minutiøst beskrevet i »Danmarks Kirker«, er fra første halvdel af 1600-tallet, hvor den vel har afløst en ældre primitiv stol. Det var først efter reformationen, at prædiken fik større betydning, og nu under renæssancen skulle alt jo være mere prægtigt. Den nuværende stol har fire fag. I storfelternes arkader står relieffigurer af de fire evangelister, hvoraf den magre Lucas, hvis kappe ligger som en hætte over hovedet, og den unge hårfagre Johannes nøje svarer til de samme figurer på prædikestolene i Hellested og Haarlev kirker i det tidligere Præstø amt og derfor kan antages at være af samme billedskærer, muligvis Engelbrecht Chastesen (Karstensen). Prædikestolens anselige rygskjold har et arkadefelt, der svarer til stolens, og heri er universitetets våben skåret. På undersiden af stolens himmel er malet årstallet 1646, men da cifrene ikke har gammel karakter, menes de at hentyde til et stafferingsår senere end stolens udførelse.

Også menighedens stolestader er fra begyndelsen af 1600-tallet, måske er de samtidige med prædikestolen. Som bekendt var der i den katolske tid ikke stole til menigheden, der måtte stå op, ligesom præsterne gjorde det, under messen. Det må have været lidt af en oplevelse for bønderne, da de første gang tog de nye stolestader i brug og første gang så den farverige renæssance-prædikestol. De forreste af stolestaderne, der sikkert var forbeholdt de største gårdmænd eller andre mere prominente personer, er prydede med kannelerede (lodrette render i søjleskafter) halvpilastre (pille) med profilkapitæl (søjlehoved) og kartouche (rammeagtige) topstykker med englehoveder. Staderne herefter har lignende topstykker, men ingen pilastre og fra 6. eller, om man vil, 12. stade forsvinder englehovederne. (At svenskerne, som det er sagt, skulle have fjernet disse forekommer ikke særlig sandsynligt). Men i øvrigt findes der endnu et par englehoveder på stolene på hjørnet af midtergangen og udgangen fra denne. – De bageste, »mindre fine« stolestader er helt glatte. Dog var, som vi nedenfor skal se, Nationalmuseet ikke tilfreds med, at nogle af disse eventuelt skulle fjernes. Man ønskede naturligvis, at så meget som muligt af det gamle interiør skulle bevares.

Kirken har tre lysekroner, en større ældre og to mindre yngre. Den store krone er fra begyndelsen af 1700-tallet. Hvilken belysning kirken før har haft vides næppe. I den katolske tid har den antagelig kun været oplyst af alterkærterne og eventuelle små levende lys, men der måtte jo dengang gerne være noget mystisk ved kirkerummet. I øvrigt havde dette fået mere lys ved ombygningen i slutningen af middelalderen, da der indsattes større vinduer, hvoraf nu kun det brede, spidsbuede østvindue, der siden er blændet med munkesten, kan ses.

Den store messingstøbte krone har otte anselige arme med delfinhoveder og derover otte pyntearme med rosetformede skåle. Topfiguren forestiller en romersk kriger – mærkeligt nok, for de romerske krigere var vel ikke kristne. På den store hængekugle er graveret Anno 1723 og følgende versaler: Til Gvds Ære er denne Kronne til Kierkens Brvg og Zieradt foræret af – Søfren Nielsen Lemvig tillige med sin Hvstrv Anne Ericks Datter. Han var Sogne-Degen til Gladsaxe og Herlevs Menighed vdi 45 AAR. Han døde i sit Alders 80 AAR.

Som foran nævnt havde der ifølge præsteindberetningen af 1773 i kirken hængt tre faner til minde om svenske officerer, der var faldet under Københavns belejring, men fanedugene var nedfaldne og gået til af ælde. Den bedst bevarede var over major Jacob Klingmejer, der blev såret 15 august og begravet den 8. december 1658. Hvor meget de svenske tropper har skadet kirken er ikke oplyst, men de skal i al fald have

benyttet det højtstående kirketårn som observationspost. At de i øvrigt ikke har været skånsomme bevidnes af følgende, i rigsarkivet beroende indberetning:

»Det er os undertegnede i al sandhed witterligt, at det kirkehus i Gladsaxe som Jens Wæver tilforn iboede er af fjenden i Svenskekrigen nedbrudt og ruineret og manden Jens Wæver siden til soldat hverven og udtagen og efter sandfærdig beretning til Riga død, saa fornævnte kirkens hus siden haver standen øde og intet er værd med mindre det i tide haver hjælp og bygges og holdes ved lige Gladsaxe kirke til bedste.

Dette bekendes med egne hænder og bomærker.

Datum Olavs dag den 23 april 1661«.

Kristen Rasmussen

Bomærke

Jens Jensøns Nafn

I kirken hænger en gammel og en ny præsterækketavle. Den gamle tavle, der omfatter kirkens præster fra reformationen til 1868, hænger lige overfor kirkens indgang fra våbenhuset, den nyere, der er en fortsættelse af den gamle tavle, hænger ved siden af indgangen. Det vil føre for vidt, og er for øvrigt ikke muligt, at omtale alle de præster, ialt 19, der har været ved kirken siden reformationen, idet der kun vides lidt eller intet om præsterne fra det første århundrede.

Derimod skal der siges lidt om nogle af de gamle præster fra 1600-tallet, og også nogle af de mere kendte præster fra slutningen af 1700-tallet og frem til 1868 skal kortelig omtales. I Italien var der opstået den skik at ophænge såkaldte epitafier, mindetavler over afdøde præster og fremtrædende borgere med deres familier, på kirkevæggene. Typen udvikledes stærkt under renæssancen og bredte sig efterhånden til Nordeuropa. I Gladsaxe kirke har der hængt flere epitafier, hvoraf endnu tre er bevarede. Det ældste af disse, hvis maleri nu er helt ødelagt, hænger på korets sydvæg og vedrører sognepræsten Samuel Thomæsøn og hans hustru Karen Olesdatter. Samuel Thomæsøn var kaldet fra Vor Frue kirke i København 1611 og var sognepræst i Gladsaxe og Herlev sogne i 9 år, hvorefter han i sin alders 49. år »sagde denne verden gode Nat«.

På korets nordvæg hænger et epitafium for sognepræsten Hans Nielsen (Sæby) og hans hustru Malene Andersdaatter. Hans Nielsen var også kaldet fra Vor Frue kirke i København og var sognepræst i Gladsaxe i ca. 30 år (død 1653). Dette epitafium, der måske nok er det interessanteste, er flankeret af to kvindelige statuetter, troen og håbet, og er kronet af en buet gavl, hvori Jesusbarnet står med verdenskuglen.

Hr. Michel Sørensen Lemvig og hustruers epitafium. Nat. Mus. foto, 2. afd.

Smukkest er dog epitafiet for præsten Mikkel Sørensen Lemvig og hans kønne skånske hustru Lucia Svendsdaatter. Det hænger lige over døbefonten i kirkens nordøstligste fag. Mikkel Sørensen var født i Lemvig 1622 og var kaldet til Gladsaxe og Herlev 1650, kun 28 år gammel. Han døde 1690, 68 år gammel, da han havde været sognepræst i ca. 40 år. Lucia Svendsdaatter var født i Kiøpinge præstegård 1612 og var således 10 år ældre end sin mand. Han blev da også enkemand 1676. Hvordan de kom igennem den svenske besættelse 1658–60 fortælles ikke, men måske er de flygtet til København. Som bekendt var der til sidst ikke fugls føde i omegnen.

I kirken og ved våbenhuset findes også 9 gamle gravsten, hvoraf den ældste – fra 1619 – vedrører den omtalte præst Samuel Thomæsøn og hans hustru. Om disse oplyser stenen yderligere, at begge døde i august måned »paa otte Dagis Tid med deris Daater Lene«. Man må næsten tro, at de er døde af pest eller af en anden epidemisk sygdom.

Den næste sten, fra o. 1653, vedrører den ligeledes nævnte præst Hans Nielsen (Sæby) og dennes hustru. Denne sten giver ikke yderligere oplysninger om Hans Nielsen, men da den er forsynet med Mikkel Sørensen Lemvigs initialer, er den sikkert bekostet af denne.

Også to andre gravsten fra 1600-tallet over henholdsvis den kun 12-årige Christense Hansdatter og over S. Veiel Ouffvesøn og hans hustru Mette Andersdatter Lemvig og barn bærer pastor Lemvigs initialer, og må vel antages at vedrøre noget af dennes familie.

Den største og smukkeste gravsten – af rødlig kalk – er indsat i korets nordre væg og er en virkelig pryd for dette. I »Kirkehistoriske Samlinger« (5. rk, IV) betegnes denne sten da også som et pragtfuldt billedhuggerarbejde. Den har ligget over Mikkel Sørensen Lemvigs og Lucia Svendsdatters grav og bærer portrætfigurer af ægteparret, der dog ikke ligner portrætterne på deres epitafium meget. Den viser i øvrigt, at Mikkel Sørensen har giftet sig anden gang, idet den også bærer en gravskrift over hans anden hustru Elizabet Michels Datter, der døde 1688, og som han altså også overlevede[2]).

Endnu en gravsten vedrører familien Lemvig. Det er en sten over sognedegnen Søfren Nielsen Lemvig og hans hustru Anna Eriksdatter. På stenen står »Hans Embede og Alder sees paa ovenhengende Lysecrone«. Om han virkelig har været gravlagt i kirkegulvet lige under den af ham skænkede lysekrone skal være usagt. Stenen ligger i al fald nu i tårnrummet under orglet.

Herudover findes ud for våbenhuset tre gamle gravsten over beboere i Mørcke (Mørkhøj). Da der næppe er bekostet gravsten med barok-

ornamenter for helt almindelige beboere eller bønder i Mørkhøj, fristes man til at tro, at disse sten er lagt over besiddere af de største gårde i Mørkhøj Mørkhøjgaard eller Holmegaard, den senere Enghavegård – men oplysning herom giver stenene ikke.

En tiende sten er rejst op ad skibets søndre mur og vedrører Christine Jensdatter Stampe, »Sognepræsten for Gladsax oc Herløv Her Nels Foss Heinings kiere Hustroe.« Man har gættet på, at Christine Stampe var fra Nysø, hovedsædet for baroniet Stampenborg, men da fruen ikke findes nævnt i Danmarks Adels Aarbog må det vel snarest antages, at hun var af den borgerlige præsteslægt Stampe. Stenen bærer da heller ikke noget adeligt våben.

Ikke mange år efter at provsten, pastor N. W. Bentzon (1797–1823) havde tiltrådt embedet blev der i h. t. »Fattigloven« af 1803 i Gladsaxe sognedistrikt nedsat en fattigkommission ved hvilken provst Bentzon blev den ledende kraft. Han ydede selv det højeste kontingent til fattigmidlerne og tog selv fattige i pleje. Han havde desuden sine meningers mod og pådrog sig i 1806 Frederik den Sjettes »allerhøjeste mishag«, idet han ikke havde villet bøje sig for regeringens, kancelliets, påbud om, at fattighjælpen ikke måtte ydes i penge, men skulle ydes i naturalier. Da han i nødens år 1813 (statsbankerotten), hvor mange fattige savnede det tørre brød, og fattigmidlerne på grund af dyrtiden ikke slog til, på egen hånd seksdoblede fattigkontingentet pådrog han sig påny en »næse«. Også for skolevæsenet interesserede han sig meget. Mange af de store børn kunne hverken læse eller skrive, og da flere af bønderne i Herlev, for at udnytte børnene mest muligt, ofte holdt disse tilbage fra undervisningen, og disse i oktober måned endnu ikke var mødt i skolen efter ferien, skønt han fra prædikestolen havde advaret forældrene, lod han tude med byhornet i gaderne for påny at advare mod forsømmeligheden. Han var således en behjærtet og særpræget præst, som det er værd at mindes.

Både provst Bentzons forgænger, pastor Christian Grundtvig, der døde 1797, og hans efterfølger provst Otto Grundtvig, der døde 1843, var af den kendte sjællandske præsteslægt, hvis mest berømte medlem blev vor store psalmist N. F. S. Grundtvig. Provst Otto Grundtvig var en ældre broder til psalmisten. Det var jo en højt begavet slægt, og Christian Grundtvig betegnes da også 1785 i biskop Balles visitatsbog som »duelig, flittig, velbegavet og ferm.« »Han prædiker smukt og opvækkende,« tilføjer biskoppen. Om provst Otto Grundtvig, der var gift med en datter af biskop Balle, siges i S. V. Wibergs »Almindelig Dansk Præstehistorie« (Bind I, s. 459), at han var »brav og værdig, begavet og dygtig, kraftig

og livfuld«. Mere kunne man vel ikke forlange. For øvrigt var provst Grundtvig ved sin død medlem af det året før oprettede sogneforstanderskab, der var forløberen for de senere sogneråd.

Også provst Grundtvigs efterfølger dr. theol. Christian Kalkar (1843–68) var medlem af sogneforstanderskabet, endda lige til dettes opløsning 1867. Han fik 1852 sogneforstanderskabet til at opføre det første fattighus i Gladsaxe, det samme som er gengivet i Gladsaxe-Bogen II, side 251. Da det i koleraåret kneb med pengene lod han afholde en koncert i kirken, hvilket dengang næppe var almindeligt. Han forhøjede selv den for koncerten indkomne, næppe overvældende sum og dannede heraf kommunens første legat for trængende. I det hele deltog pastor Kalkar med levende interesse og stor dygtighed i forstanderskabets arbejde, især vedrørende fattig- og skolevæsenet. I øvrigt var han en højt anset videnskabsmand, hvis store bogsamling til hans sorg blev ødelagt ved præstegårdsbranden 1849. På Gladsaxe kirkegård findes en mindesten med en bronzebuste af den ansete sognepræst.

Præsterne fra vort århundrede, 1900-tallet, skal ikke omtales her. Der kan endnu være mange nulevende ældre Gladsaxeborgere, der har kendt disse og bedre kunne fortælle om dem, og det skal derfor her kun bemærkes, at den mangeårige præst ved kirken, pastor A. V. Holm, var den sidste præst, der selv drev en del af præstegårdsjorderne som landbrug, og at såvel pastor Hatting som pastor Rich. Thomsen var store bogsamlere.

Som de fleste andre middelalderlige landsbykirker har Gladsaxe kirke, før den fik tårn, antagelig kun haft en klokkestabel med en eller to mindre klokker, men da tårnet var opført, var det rimeligt eller måske nødvendigt at anskaffe en eller flere nye klokker. Den ældste og mindste af de klokker, kirken nu har, er fra o. 1450, hvilket næppe er meget senere end tårnets opførelse. Den er, som flere andre sjællandske og skånske kirkeklokker, støbt i Stralsund af klokkestøberen Jacob Jode, der på klokken har indridset Stralsunds våben, en pil, mellem sit fornavn og sit efternavn. Helt lille er den for øvrigt ikke, idet den måler 90 cm i tværmål. Den er nu langt den ældste kirkeklokke i Sokkelund herred.

Foruden denne klokke har kirken en større klokke (108 cm i tværmål), der er støbt 1768 af hofklockengieser M. C. Troschell i København. Det er formodentlig denne klokke, der er støbt i anledning af, at en anden af kirkens klokker i 1766 var revnet. Den var af slet malm »og kunne ikke hjælpes«, som det siges i regnskabet. 1766 døde Frederik den Femte, og det er ikke usandsynligt, at det var p. gr. af den umåde-

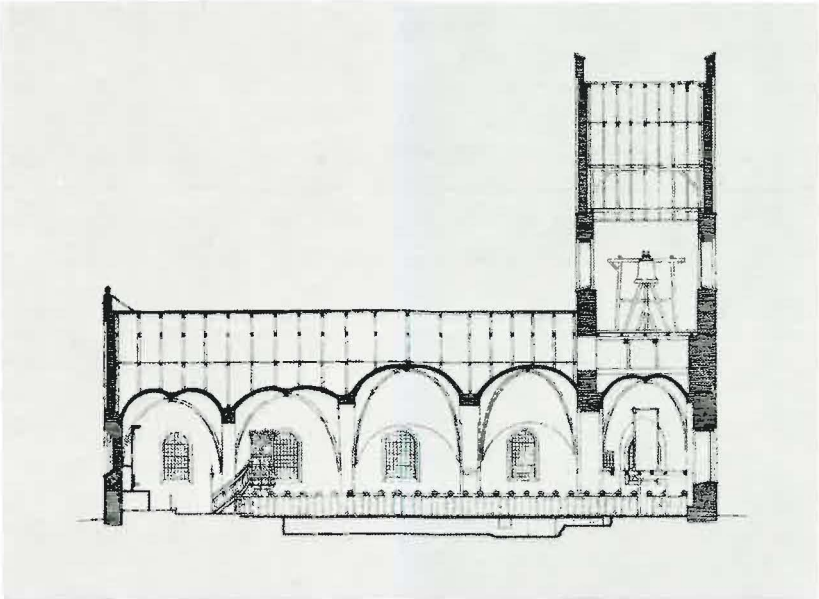

Gladsaxe Kirke. Længdesnit set mod syd, målt 1925. Nat. Mus. foto, 2. afd.

lige ringning, der skulle præsteres ved den enevældige konges død, at klokken revnede. I al fald ved man, at den ene af klokkerne i Lyngby kirke 1687 måtte omstøbes, da den var »aldeles revnet og fordærvet p. gr. af ringningen over dronning Sophie Amalie«. Ved dronning Anna Katharines død 1612 blev der ringet i omtrent fire uger, og ved Christian den Fjerdes død i månedsvis. I øvrigt måtte Gladsaxe kirke, som vel de fleste andre af landets kirker, ved klokkeskatten 1528 aflevere en klokke »og jernet med«, som det siges. Det var da man ventede et angreb af den landflygtige Kristiern den Anden. Klokkerne skulle bruges til at støbe bøsser, d. v. s. kanoner, af, men man fik næppe brug for disse, da Kristiern den Andens angreb, som bekendt, fuldstændig mislykkedes. Klokkeskatten vakte i øvrigt megen uro og stærk modstand både hos bønder og landadel, men blev åbenbart alligevel gennemført.

Fra Gladsaxe kirke ringes der ikke længere ved håndkraft, men ved elektrisk kraft, dirigeret ved trykknapper i våbenhuset. En hundredårig bestilling er dermed bragt til ophør, og visen om klokkeren i Buddinge by er for alvor blevet historisk.

Sådan stod kirken i 1944 ved udgivelsen af »Danmarks Kirker«, men der er sket meget i de siden da forløbne snart 30 år. Først og fremmest at kirken i 1947 fik indlagt centralvarme. Menighedsrådet havde på

denne tid til kirkeministeriet indberettet, at det forhåndenværende kalorifere anlæg ikke kunne opvarme kirken tilstrækkeligt. Det var i dårlig tilstand, hvilket mentes at stå i forbindelse med de senere års dårlige brændsel. Et nyt anlæg ansås derfor for nødvendigt. Til støtte herfor anførtes, at kirken blev meget benyttet til bryllups- og begravelseskirke, og at man forventede, at sognet i de kommende år ville stige stærkt i folketal. Da kirken ikke selv havde tilstrækkelige midler til at bekoste indlæggelsen af centralvarme og i forbindelse hermed et kedelrum samt et toilet med nedgang fra våbenhuset, hvilket ifølge et overslag udarbejdet af Nationalmuseets arkitekt Hother Paludan ville koste ca. 38.000 kr., blev der – som det måske synes lidt snurrigt – bevilget kirken 996 kr. 40 øre af de til fornyelse eller istandsættelse af varmeværket henlagte beløb samt 2.003 kr. 60 øre af oplagte renter, ialt 3.000 kr. og til dækning af restudgiften et lån af stiftsmidlerne på indtil 35.000 kr. til 4% rente og at afdrage med 1/20 årligt i løbet af 20 på hinanden følgende år. Lånet er nu fuldt tilbagebetalt, idet den sidste rate, som den skulle, blev erlagt i 1967.

Medens det store arbejde stod på måtte kirken lukkes, og gudstjenester blev da afholdt i præstegårdens konfirmandstue, hvor der blev opstillet et alter, og hvor der ved en af gudstjenesterne var samlet ikke mindre end 103 mennesker. En pinsedag, i strålende vejr, blev gudstjenesten holdt i præstegårdens store have. – Under arbejdet, hvorved man nogle steder måtte gå ned i kirkens gulv, var der en chance for at gøre interessante fund, men man fandt dog ikke noget af større betydning. Et firkantet stykke jord af en anden farve end det øvrige jordsmon lod man undersøge af Nationalmuseet, der dog ikke kunne sige noget herom. Ellers fandt man kun nogle løse knogler, der blev samlet i en pose og nedlagt igen under gulvet. Herudover fandtes kun nogle af kirkens grundsten samt en sten, der havde nøjagtig samme mål som en af kirkens lyskasser, og formodentlig hidrørte fra gennembrudet af muren.

1949 foretoges af A/S Th. Frobenius & Sønner en større restaurering og udvidelse af kirkens Köne-orgel fra 1860. Det fik et rygpositiv og selvstændige pedaler, ligesom antallet af stemmer forøgedes fra 8 til 16 stemmer. Også hertil måtte optages lån af stiftsmidlerne – 22.744 kr. – der skulle afdrages på 15 år.

Året efter anbefalede den kgl. bygningsinspektør Ax. Maar at der foretoges en ændring af døren mellem våbenhuset og kirkerummet, således at den blev noget bredere og bragtes tilbage i sin oprindelige form. Begrundelsen herfor var, at det var vanskeligt at komme igennem med kister. Udgiften hertil kunne afholdes af kirkekassen.

I september 1952 androg menighedsrådet om tilladelse til i forbindelse med kirkens ur at opsætte en urskive også på sydsiden af tårnet. Den skulle svare nøje til den på nordsiden og ville komme til at vende ud mod den stærkt befærdede amtsvej. Den nye urskive svarer dog ikke helt til den gamle, der bærer Frederik den Syvendes monogram, medens den nye urskive alene bærer årstallet 1952, men ikke noget kongeligt monogram. Den skulle jo have båret Frederik den Niendes monogram.

En anden foranstaltning, der derimod ikke i første omgang blev til noget, var et i 1956 fremsat ønske om tilladelse til at lade kirkens tårn projektørbelyse. Når dette ikke straks blev gennemført, skyldtes det, at Nationalmuseet ikke ville anbefale belysningen, der efter museets mening, navnlig ved skyggevirkningen på kamtakkerne, ville forvanske kirkens arkitektur. Dette har man dog senere sat sig ud over, og i begyndelsen af 1960erne fik kirken den ønskede projektørbelysning.

1957 bifaldt kirkeministeriet at prædikestolen blev underkastet en istandsættelse. Det var bl. a. sagt, at den visse steder var ormædt, at flere af dens profiler, som en midlertidig foranstaltning, var fastgjort med større eller mindre jernsøm, at en af hermerne havde mistet venstre hånd og det meste af underarmen, samt at dele af stolen virkede umalet. Istandsættelsen af stolen skete i foråret 1958, og konservator Termansen kunne derefter indberette, at prædikestolen nu var grundig gennemgået, at alle jernsøm så vidt muligt var fjernet, og at sprungne fuger, løse profiler og løsnet intarsia m. m. var limet. Endvidere var åbningerne i himmelens loft lukket og de ormangrebne steder præpareret med c-tox, ligesom stolens forgyldning og umalede steder farvemæssigt var udbedret. Stolen havde desuden fået en mattering og stod nu så nær sin 350-årige renæssancepragt, som det var muligt uden en gennemgribende fornyelse.

Åbenbart skete der hvert af disse år noget ved Gladsaxe kirke. I 1959 indberettede menighedsrådet, at kirkekronerne gav for stærkt lys, og at lyset ved alterpartiet ikke var tilfredsstillende, ligesom der var to neonlys, der skæmmede kirkerummet. I Nationalmuseet var man utilfreds med, at der uden dettes viden var hugget hul i murene og opsat neonlys, hvilket vel også var noget af en vandalisme. Opsætningen var kun sket på prøve, sagde man, men faktisk havde neonlysene allerede hængt der længe. Der blev nu fremsat forslag til en lampetbelysning, og da den dermed forbundne udgift, 7.500 kr., kunne afholdes af kirkens kasse, blev denne foranstaltning godkendt af ministeriet.

Ved denne eller anden lejlighed fremkom der i 1960 på skibets nordvæg, den østlige del, andet hvælvingsfag fra indgangsdøren, et – som det blev sagt – meget mangelfuldt fragment af et romansk kalkmaleri. Dette

Hr. Michel Sørensen Lemvig og hustruers gravsten i Gladsaxe Kirke.
Foto Jørgen Møller, 1972.

kunne ikke undre, idet der som bekendt i et stort antal af vore middelalderlige landsbykirker med held er afdækket mere eller mindre smukke, men i hvert fald interessante kalkmalerier. De smukkeste er vel netop de romanske, men da man fandt, at det nævnte fragment kun bestod af usammenhængende farverester, besluttede menighedsrådet at lade fragmentet overkalke igen. Dette var måske rimelig nok, men en fuldstændig afdækning af væggene, gjordbuerne, hvælvet i skibet, eller de ældste dele af dette, havde måske kunnet fremdrage mere interessante malerier og måske et tegn på, til hvilken helgen kirken i den ældste tid var viet. En værnehelgen må Gladsaxe kirke, som de fleste andre middelalderlige kirker, have haft. At en fuldstændig afdækning ville have været bekostelig skal dog indrømmes.

Så gik der nogle år, men i 1966 fremkom der ønske om at lade indrette et dåbsventeværelse i tårnrummet samt en ny orgelblæser. Den sidste blev hurtig godkendt, men venteværelset ikke, idet det ikke var med glæde, at Nationalmuseet så, at de smukke stolerader i så fald måtte afkortes mod vest. – Det var måske ved denne lejlighed, at man blev opmærksom på, at en reparation af snedker- og malerarbejderne på kirkestolene var tiltrængt. Nok var det godt, at kirken havde fået centralvarme, men det nye varmeanlæg havde sammen med vinterens relativt lave luftfugtighed udtørret træværket, således at der var opstået svindrevner på ca. 10 mm i døre, stolerygge og fyldinger. Denne foranstaltning blev vistnok udført i løbet af sommeren 1969, og samtidig eller snart efter blev der bevilget midler til anskaffelse af et befugtningsanlæg til afhjælpning af udtørringsskader. I stedet for dåbsventeværelset blev foran de nederste stolestader anbragt en foldedør, hvorved et adskilt rum kan etableres til de ventende. Rummet, der næsten er opfyldt af de bevarede nederste stolestader, forekommer dog ikke særlig tilfredsstillende og er vistnok kun blevet brugt en enkelt gang. I stedet indretter man dåbstiderne sådan, at disse ikke kolliderer med gudstjenesterne, og således at dåbsfølget straks kan gå op i kirken, hvor døbefonten nu står så praktisk, at følget kan sidde lige foran fonten og gå hen til denne uden at skulle gå ind og ud ad stolestaderne.

Endelig blev der i 1971 truffet beslutning om en ny istandsættelse af orglet. Den er anslået til at ville koste et ret stort beløb – 40–50.000 kr.; men er – i skrivende stund – endnu ikke iværksat.

Ude på kirkegården, hvorfra man endnu for ca. 40 år siden kunne se langt omkring, ned til Mørkhøjgaard og over til Grønnegaard, hvortil en del af præstegårdsjorderne var bortforpagtet, er der i tidens løb også sket meget. Både på den gamle del, indenfor de delvis middelalder-

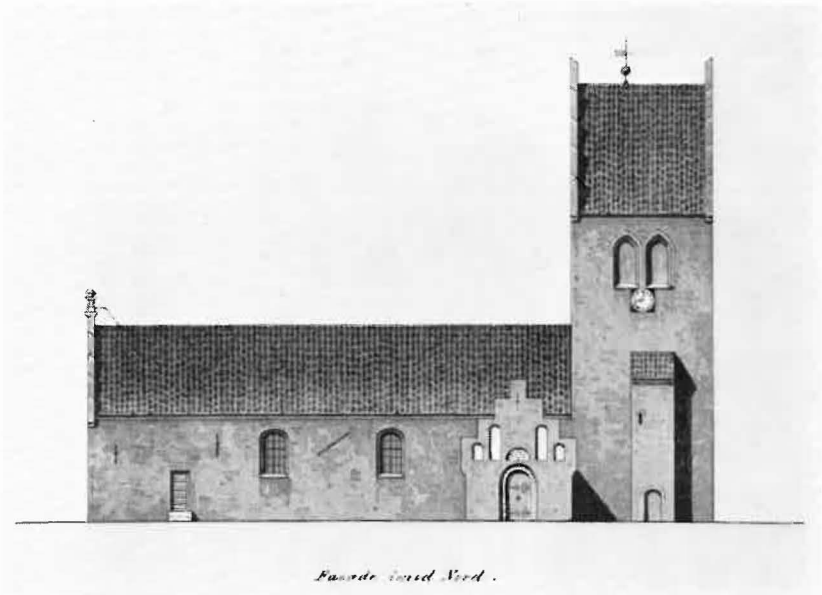

Gladsaxe Kirke, facade mod nord med våbenhuset. Tegning af Hoffmann 1864. Nat. Mus. foto, 2. afd.

lige mure, og på den smukt anlagte og vel vedligeholdte nye kirkegård, der efterhånden strækker sig ud over det meste af de gamle præstegårdsjorder, som gik helt over til Kagsåen. På den gamle kirkegård blev i slutningen af 1950erne opført en 125 cm høj mur af røde sten, hvorved en del af kirkegården, som tidligere havde været graverens have, blev indrettet til urnebegravelser. – Går man ind ad hovedindgangen ved Gladsaxe Møllevej ser man straks til højre et mægtigt elmetræ, måske fire sammenvoksede træer, der minder om det store træ på det gamle bystævnested i Farum. Om træet på Gladsaxe kirkegård er lige så gammelt som det i Farum har ikke kunnet oplyses, men bystævnet i Gladsaxe må i al fald have ligget her i nærheden, dog næppe inden for muren. Lidt længere fremme til venstre ser man et areal med små ganske ensartede gravsten. De er lagt over afdøde patienter fra Lillemosegaard Åndsvageinstitution og forarbejdes altid straks efter dødsfaldet, således at de medbringes ved begravelsen, og med det samme kan lægges over graven. Blandt disse sten finder man også den sten, der er lagt over den i artiklen om Lillemosegaard (årskriftet 1969) omtalte »gamle August«.

Ved indkørslen til den nye kirkegård er i de senere år opført smukke moderne bygninger til kordegnens kontor, kirkekontoret og kirkegårds-

inspektørens kontor. Endvidere er der i den vestligste del af den nye kirkegård opført et moderne krematorium med kirkesal, venteværelse og alle nødvendige installationer. Det har kostet op imod en million kr., hvilket er den største samlede udgift, kirken i tidens løb har haft. Krematoriet har afhjulpet et savn, idet beboerne i Gladsaxe tidligere var henvist til at lade ligbrændinger ske ved Bispebjerg krematorium.

Går man igennem den ca. 50 tdr. ld. store nye kirkegård, forbi krematoriet, helt over til skovkirkegården og tilbage til kirken, forstår man rigtigt, at Gladsaxe kirke med sine udstrakte arealer og smukke omgivelser stadigt er Gladsaxe kommunes hovedkirke, der i alder, skønhed og størrelse langt overgår kommunens øvrige, forholdsvis nye og næsten jordløse kirker. Dette vil den sikkert vedblive at være.

Som vi har set, er der i tidens løb ofret meget på Gladsaxe kirke og kirkegårds forbedring og vedligeholdelse, ikke mindst siden kirken i 1934 blev selvejende. Ved denne lejlighed stillede menighedsrådet, som betingelse for overtagelse af kirken, krav om en ret betydelig afløsningssum – 80.000 kr. – men fik, efter en kommissionsbehandling, kun en tiendedel heraf, 8.000 kr. Alligevel er de mange nødvendige foranstaltninger efterhånden gennemført, og man må håbe, at der også i fremtiden kan ofres så meget, at Gladsaxe kirke, der engang i 1980erne kan fejre sit 800 års jubilæum, fremdeles kan bevare sit ry som en af hovedstadsområdets bedst bevarede middelalderkirker.

Sognepræsterne i Gladsaxe siden Reformationen 1557.

Gamle Tavle

1. Hr. Søren Koch, døde 1564.
2. Hr. Niels Rasmussen, døde 1576.
3. Hr. Boe Olsen, døde 1592.
4. Hr. Ole Christensen, døde 1611.
5. Mag. Samuel Thomesen, døde 1619.
6. Mag. Hans Nielsen, døde 1653.
7. Hr. Michel Sørensen Lemvig, døde 1690.
8. Mag. Jens Bircherod, blev biskop i Christianssand 1705.
9. Mag. Christen Berthelsen, døde 1738.
10. Mag. Søren Lemvigh, blev sognepræst for Garnisons danske Menighed i København 1754.
11. Hr. Niels Foss Heining, døde 1780.
12. Hr. Christian Grundtvig, døde 1797.
13. Provst Jens Winther Bentzon, døde 1823.
14. Provst Otto Grundtvig, døde 1843.
15. Dr. theol. et philos. Christian Andreas Herman Kalkar, tog sin afsked 1868.

Nye Tavle

16. Hr. Adam Vilhelm Holm, tog sin afsked 1907.
17. Hr. Jens Marius Immanuel Hatting, tog sin afsked 1922.
18. Hr. Richard Heinr. Eusebius Thomsen, døde 1945.
19. Hr. Ivan Peter Emil Mathiesen.

»Jægerslyst«, mit Fødehjem

Af Jørgen Jørgensen

Som indledning til en serie artikler, selskabet agter at bringe i kommende årsskrifter under titlen »Gamle Gladsaxeborgere fortæller«, præsenterer vi her det første bidrag af fhv. viceborgmester Jørgen Jørgensen[1]), som beretter om Bagsværd by og dens mennesker i tiden omkring århundredskiftet samt om sit barndomshjem »Jægerslyst«, af hvis data følgende uddrag meddeles:

Ejendommens oprindelige areal, som på kortet er fremhævet, lå øst for Bagsværd Kro og strakte sig nordud henover den nuværende banelinie og fortsatte på nordsiden af Aldershvilevej.

Jorden blev i 1785 af enkefru Wichmann[2]) på »Kongsvilie« solgt til en Friderich Sievers, som ifølge skødet hver Mikkelsdag skulle levere en ung gås til enkefruen. 1807 sælger Sievers til fhv. captain i Asiatisk Compagni Hans From[3]), som menes at være bygherren på »Jægerslyst«). 1818 sælger From til captain C. H. Thalbitzer[4]), efter hvis død i 1841 premierløjtnant W. Zachariae[5]) er ejer indtil 1856. Zachariae var gift med Luise Dannemand, en datter af Frederik den Sjette og fru Dannemand. Ejendommens navn »Jægerslyst« må antages at stamme fra Thalbitzer eller Zachariae, som begge var officerer i Jægerkorpset.* Red.

»Jægerslyst«s Historie kan føres tilbage til 1785, for saa vidt Grunden angaar. Af disse snart 190 Aar var Far Ejer af »Jægerslyst« i 52 Aar, fra 1891 til 1943, da han døde 81 Aar gammel. Efter Far havde min Broder, Overassistent Knud Christian Jørgensen Ejendommen i en halv Snes Aar, saa ialt har »Jægerslyst« været i vores Slægts Eje i 62 Aar.

Far og Mor var Fynboer. Far var fra Tanderup Sogn paa Vestfyn, og Mor var fra Kerte Sogn, ligeledes Vestfyn, begge disse Sogne hørte under det store Wedelsborg Gods. Min Farfar hed Jørgen Pedersen og var Gaardfæster under Wedelsborg, og jeg er opkaldt efter ham. I seks Generationer er Navnene Jørgen og Peter skiftet i Familien. Far kom til København i 1883 for at aftjene sin Værnepligt ved den kongelige Livgarde. Farfar havde ligget som Hestgarder i Rendsborg, han var født i 1831, og han deltog i Krigen 1864. Der er en nedadgaaende Linie i Familiens Militærtjeneste, idet jeg var almindelig Infanterist ved 1. Regiments 1. Bataillons 2. Kompagni, og vores Søn var ligeledes Infanterist. Far stod Vagt paa Amalienborg, da Christiansborg brændte i 1884.

*) Ejendommen blev opført på arealet nord for Aldershvilevej, mens jorden øst for kroen engang senere er solgt fra.

Udsnit af mtr.kort over Bagsværd by 1809. Matrikelarkivet.

Han blev sendt fra Amalienborg til Christiansborg for at melde, at Slottet brændte. Far fandt, at det var en underlig Forestilling.

Efter Soldatertjenesten havde Far adskillige Jobs i København, blandt andet med Studier og en Overgang som Arbejder paa B & W. Men i 1888 kom Far til Bagsværd, idet han var antaget som Brødkusk hos Bagermester Rasmus Petersen. Far kørte med Brødvognen til 1920, da havde Rasmus Petersen solgt Bageriet til Bagermester Koefod. Paa det Tidspunkt havde vi i otte Aar oparbejdet Frilandsgartneri her paa Østerlund. Fra 1888 til 1891 sparede Far 500 Kr. sammen, og dem brugte han som Udbetaling ved Købet af »Jægerslyst«, som kostede 8000 Kr.

Far og Mor havde Bryllup i Gladsaxe Kirke den 4. November 1891. De blev viet af Sognepræsten, Adam Vilhelm Holm, som var Sognepræst for Gladsaxe-Herlev Menigheder i 39 Aar. De flyttede ind paa »Jægerslyst« efter Brylluppet, og de sendte til Familien paa Fyen det Billede af »Jægerslyst«, hvor de staar foran Huset.

Far er den Ejer, som har haft »Jægerslyst« længst, han er ogsaa den, der har lagt det meste Arbejde paa Ejendommen, idet den 10000 Kvadratalen store Have blev reolgravet af Far selv. En Reolgravning bestod i ned til to Spadestiks Dybde og med to Opskovlinger, saa det var en grundig Behandling, og naar dertil kom som i dette Tilfælde, at der blev

Bærplukning i Jægerslyst Have i 90'erne. Min Moder til højre. Lignende Sceneri kunde være set i snesevis af Haver i det gamle Bagsværd, som var kendt for sin Avl af Bærfrugt.

tilført Jorden et tykt Lag Naturgødning, saa var Jorden klar til at give store Afgrøder. Og det blev ogsaa Tilfældet, det var Bærfrugt, Far slog ind paa, Ribs, Stikkelsbær og Kirsebær. Jeg husker Aaret 1908, hvor Far høstede 9000 Pund Ribs og ligesaa mange Pund Stikkelsbær og Kirsebær tilsammen, og dertil kom 1200 Pund Honning, for Far var ogsaa Biavler. Billedet fra Haven viser Mor som Ribsplukker. Det var alle Vegne hos Bærfrugtavlerne en Forudsætning, at Konerne var med ved alt det Arbejde, som fulgte med Bærfrugtavlen, og var der som hos Far fremmede med ved Plukningen, saa var det Mor, der ledede Arbejdet. Det gode Aar 1908 førte med sig, at der blev Raad til at købe et Par brugte Cykler.

Jeg blev født den 29. August 1893, og jeg har altid følt det som en stor Lykke, at mine Forældre havde købt en Ejendom, hvor der var stor Tumleplads i Gaard og Have og i Engene, som stødte op til Ejendommen.

Enghuset var vores Naboejendom mod Øst. Der boede dengang Murermester Adolf Vogel, en dygtig Haandværker og en dygtig Havebruger, som Far satte stor Pris paa, og som Far lærte meget af. Vogel kom meget i vores Hjem sidst i Halvfemserne, jeg husker ham som den meget

erfarne Mand. Han havde i Baron Stampes Tid været med til at fragte de store Kampesten fra »Rønnebærgaard«s Søskrænter over Isen til »Aldershvile«. Baron Stampe efterlignede Frederik den Syvende med Hensyn til at imitere Oldtidsminder. Vogel fortalte, at man havde fire Heste til at trække de store Sten over Isen. Den største Sten kom aldrig til »Aldershvile«, den gik igennem Isen. Vogel havde været Genstand for Tortur af den berygtede Dommer Sylow, mistænkt for Ildpaasættelse under de mange Pyromanbrande, som fandt Sted i Bagsværd i 1860. Sylow lod de mistænkte kalde op midt om Natten, og de blev iført vaade, kolde Skjorter, men tiltrods derfor opnaaede han aldrig nogen Tilstaaelse. Vogels Sønner var begge meget dygtige Murere, de var med til at mure Indgangsportalerne til Nyrops Raadhus i København, først i dette Aarhundrede.

Vores Nabo mod Vest paa »Camillas Minde« var Skibsrestaurator Petersen. Han var ogsaa meget dygtig som Haveejer, han havde selv hjembragt fra England de storfrugtede Stikkelsbærsorter Achilles Winhams Industri og Bloodhound, som han dyrkede som opstammede. Skibsrestauratøren oplevede sit Livs største Tragedie ved et Forlis ved den norske Kyst. Han havde sin Søn med ved Forliset og troede, at det var Sønnen, som klamrede sig til ham i det fraadende Hav. Da de blev bjergede i Land, opdagede han, at det var en anden ung Mand, han havde reddet, og at Sønnen var omkommet.

Far fik Anerkendelse for sit Havebrug i Form af et Præmieblad og Penge. Selve Beløbet 20 Kr. synes at være lille, men det bør erindres, at det var i en Tid, hvor en Arbejders Ugeløn var 10 kr., saa omregnet efter nuværende Forhold vilde det svare til et Tusinde Kr.

»Jægerslyst«, som var bygget som en Lystejendom, var da mine Forældre overtog den i Efteraaret 1891 allerede længe forud blevet en Udlejningsejendom, hvor der foruden den Lejlighed paa første Sal, som mine Forældre selv beboede, var to Lejligheder i Stuen.

Lejligheden mod Vest var lejet ud til fhv. Gaardejer Lars Christiansen, som havde solgt sin Gaard »Vadstrupgaard« ved Bagsværd Mose til Gartner Friderichsen. Lars Christiansen var begyndt med et lille Sted paa 4 Tdr. Land, og han havde til Slut naaet at være Ejer af en Gaard paa 40 Tdr. Land. Navnet »Vadstrupgaard« havde Gartner Friderichsen haft med fra Samsø, hvor hans Far havde haft en Forpagtning af en stor Gaard, som tilhørte Godset Danneskjold Samsøe, og som hed »Vadstrupgaard«. Lars Christiansen havde giftet sig i en sen Alder med Enken efter Væver Per Olsen i Jonstrup Vang. Inger havde med sig en Væversvend, Otto, som ses som Fløjmand paa Drengebilledet fra Gaards-

Lars Christiansen, Vadstrupgaard.

pladsen i »Jægerslyst«. Lars Christiansen var Veteran fra Treaarskrigen. Han beskrev for os Drenge, hvor frodig Øen Als var, og han begræd, at denne dejlige Ø var afstaaet til Tyskerne efter Krigen i 1864.

I Lejligheden mod Øst boede i mange Aar forskellige Mælkeforpagtere. Ejendommen var med sine store Kældere og med sin fortrinlige Brønd velegnet for Mælkeforpagternes Virksomhed. Ejeren, som Far købte »Jægerslyst« af, var da ogsaa Mælkeforpagter. Han hed Peter Henrik Marcus Johansen og nævnes som Mælkeforpagter, da han i 1878 fik Skøde paa Ejendommen. Den første Mælkeforpagter paa min Fars Tid hed Niels Peter Hansen, som var Søn af Hestehandler Hans Christian Andersen, der paa Markederne i Hillerød og Roskilde havde Kendenavnet »Christian Bagsværd«. Niels Peter Hansen var den ene af mine Gudfædre, den anden var den fhv. Gaardejer Lars Christiansen.

Niels Peter Hansen var en Mand med en frodig Fantasi. Han benyttede Navnet »Jægerslyst« til at kalde sig selv Jægermester, og det Navn fulgte ham ogsaa efter at han havde etableret sig som Hestehandler i Allégade paa Frederiksberg. Efter ham fulgte en Mælkeforpagter Sørensen; det var ham, der sagde: »Vi forsøger at faa en Dreng – med det Resultat, at vi har Huset fuldt af Tøser« (der var syv Piger paa Rad). Men Ligevægten blev i nogen Grad oprettet, idet den næste Mælkeforpagter Jensen havde fem Sønner og ingen Døtre. Denne Mælkeforpagter Jensen blev senere Herskabskusk hos Grevinde Sponneck, Grevinden af Bagsværd. Det var ham, der sad paa Bukken af Landaueren, da Turen gik til Kirkebrylluppet med Grev Sponneck.

Jeg har drøftet Spørgsmaalet, om hvornaar Udtrykket Mælkeforpagter er opstaaet med Forfatteren Mogens Lebech. Der er stor Sandsynlighed for, at paa Søren Kierkegaards Tid har København været selvforsynende med Mælk. Der har været Kohold rundt om i Byen, hos Brændevinsbrænderne og hos Ølbryggerne, og paa Ladegaardene iøvrigt har der sikkert været holdt mange Geder for Mælkens Skyld.

Da Perioden med Mælkeforpagtere paa »Jægerslyst« hørte op, kom der en Tid, hvor det var Vognmænd, der lejede Staldene paa »Jægerslyst«. Karl Petersen, Søn fra »Svejgaarden« (senere »Bondehavegaarden«), havde været Mælkeforpagter hos sin Svigerfar, Peter Svendsen paa »Toftegaard« i Gladsaxe og boet i den Mælkeforpagterbolig, der laa, hvor nu Kolonihaveforeningen »Carl Nielsens Minde« har sit Hjemsted. Karl Petersen og hans Kone lejede ogsaa den østre Stuelejlighed paa »Jægerslyst«, og der boede den senere Købmand Villy Petersen og hans Broder Helge en Del af deres Barndom. Senere købte deres Far, Karl Petersen »Ahorngaarden«.

Væversvend Otto med Drengene på Gaardspladsen i »Jægerslyst«.

Far lod ogsaa indrette en to Værelses Lejlighed i den vestre Sidebygning i Gavlen ned mod Bagsværdvej (nu Aldershvilevej), og der boede i mange Aar Enken efter den første Vognmand i Bagsværd, »den store Simonsen«. Fru Simonsen ernærede sig som Syerske. Simonsen var en Kæmpe, men ikke stærkere end at de stærke Drikke kunde faa Bugt ogsaa med ham. Han var med i en Tid, hvor der blev drukket Brændevin af Ølglas paa Bagsværd Kro.

Den Vognmand, som boede længst paa »Jægerslyst«, var Vognmand Jens Nielsen. Han havde været Forpagter af Gaardene »Kongshvile« og »Nybrogaard«, men i Efteraaret 1912 begyndte han som Vognmand paa »Jægerslyst«. Jens Nielsen havde seks Sønner som skiftevis hjalp ham med Vognmandskørselen. Han havde ogsaa to Døtre, Kristine og Andrea. Andrea Nielsen var Husbestyrerinde for sin Far og for de mange Brødre. Jeg er glad for her at give hende den Anerkendelse, som man ikke forstod at give hende ved hendes Begravelse. Andrea Nielsen var et af de mest opofrende Mennesker, jeg har kendt, hun lagde al sin Arbejdskraft og al sin Kærlighed til Gavn for sin Far og sine Brødre og deres Børn. Hun virkede ogsaa videre ud i mange Aar som Økonoma i Gladsaxes Feriekoloni »Isøre«.

Der var paa første Sal foruden mine Forældres tre Værelses Lejlighed ogsaa en et Værelses Lejlighed med et lille Køkken. Der boede i Halv-

Fra venstre: Skuespiller Hallander Hellemann, fru J. Hellemann og Peter Jørgensen omkr. 1900.

femserne en Fisker Spay. Han forpagtede Fiskeretten i Bagsværd Sø og Lyngby Sø af Frederiksdals Gods. Han havde nogle Mistbænkevinduer i et Hjørne af »Jægerslyst«s Have, hvor han dyrkede Salatagurker, som han solgte paa Omegnens Kroer. Mistbænkevinduerne med Agurkerne var jeg meget interesseret i. Spay lignede grangiveligt Frederik den Sjette, og det var ogsaa den almindelige Mening, at han var Kongens Søn.

Som saa mange andre i Bagsværd lejede Far og Mor deres egen Lejlighed ud til Sommerbeboere, Københavnere, som ønskede at komme væk fra Byen om Sommeren. Hos Far og Mor boede i mange Somre Skuespiller Carl Christian Hallander Hellemann og hans Kone og Søn. Hellemann havde været Underofficer og fortsatte efter Tjenesten i Hæren som Gymnastiklærer ved Jonstrup Seminarium. Derefter blev han Skuespiller ved Folketeatret (fra 1879), og han er en af de faa Skuespillere ved Civilteatret, der opnaaede at blive dekoreret med Ridderkorset. Hellemann elskede Dyr, han havde altid om Sommeren en lille Hest, som han spændte for en Dogcart, og min Bror og jeg har mange Gange faaet en Køretur til hans tidligere Arbejdsplads, Jonstrup Seminarium. Turen gik gennem Store og Lille Hareskov og Jonstrup Vang til Seminariet. Paa Turen igennem Skovene stoppede han altid op for at plukke Ørnebregner, som kom i hans Hovedpude, idet han havde Troen paa, at det var et godt Middel imod Gigt. Hellemann var

Fru Josefine Hellemann omkr. 1900.

alsidigt interesseret. De Amatørbilleder, som er gengivet i nærværende Beretning, er han Mester for. Foruden Hesten havde han altid en Hund, og han holdt ogsaa Høns. Og han var stolt af de mange Æg, hans Høns lagde. En Dag blev det hans Søn for meget med al den Æggesnak. Saa købte han Æg og lagde dem i Rederne, saa alle Hønsene den Dag havde lagt to Æg hver. Men saa blev det selv Hellemann for meget.

I Sommeren 1917 var det Forfatteren, Tegneren og Grønlandsforskeren Achton Friis, som var Sommerbeboer hos mine Forældre. Han var imponeret over Fars Bogsamling, og over at Far havde Henrik Ibsens Breve og hans samlede Værker. Far var en stor Beundrer af Henrik Ibsen, Søren Kierkegaard, Henrik Pontoppidan og Pascal. Læsning var Fars store Interesse, hvilket gav sig Udslag i, at han fra Starten var Abonnent paa »Frem«. Vi Drenge fik fra Hjemmet Interesse for Bøger og for Bogens Verden, som er en stor Berigelse.

Der kom mange Mennesker i mit Hjem, mange kom, fordi Far var

Bestyrelsesmedlem i Gladsaxe Sogns Sygekasse, og da Pastor Holm i 1907 forlod Gladsaxe, overtog Far Formandsposten efter Holm og efter Holms Ønske. Da Far i 1909 blev valgt ind i Sogneraadet, førte det ogsaa med sig, at der kom mange Mennesker, for Far delte personligt Alderdomsunderstøttelsen ud til de ældre.

Blandt vores Omgangskreds var Jordbruger Hans Andersen og hans Familie. Han var ud af den store Tørvebondeslægt Esperne, hvis Stamfader var Anders Espesen paa »Holmegaarden«. Det var holdne Folk, dygtige til at handle og til at dyrke deres Jord og til at lave Tørv. Hos Hans Andersen paa Bertelsens Gaard i Stralsund spiste Far Frokost, naar han var paa sin Brødtur, og det var altid Nordsjællændernes faste Ret: kogt, saltet Sild og varme Magnum bonum Kartofler. Der knytter sig til Bertelsens Gaard den Historie, som Vognmand Jens Nielsen har fortalt mig, at da der var engelske Soldater indkvarteret i 1807, saa stjal Soldaterne en Kalv fra Anders Bertelsen, slagtede den og holdt Festmaaltid paa den (den gamle Historie om Fedekalven). Anders Bertelsen beklagede Tabet af Kalven for den engelske Kaptajn, og den næste Morgen viste Kaptajnen Anders Bertelsen, at Kalvetyven var hængt i et stort Piletræ. Det var Anders Bertelsen ked af, havde han vidst, at Disciplinen i den engelske Hær var saa kategorisk i 1807, saa havde han ikke anmeldt Tyveriet.

Hans Andersens Søn af samme Navn blev min første Skolekammerat. Vi kom i Pogeskole, da vi var fem Aar, hos Frøken Emilie Kofoed, et Barnebarn af den tidligere Sognepræst i Brænderup paa Fyn, som ejede og boede paa »Mariehaab« som Pensionist. Senere fulgtes Hans og jeg i den store Skole, og vi gik til Præst sammen og blev konfirmeret af Pastor Hatting. Det var Ricard Thomsen, som havde undervist os, og vi kunde have ønsket, at han ogsaa havde konfirmeret os. Hans og jeg mødes stadig og faar os en Haandbajer og drøfter Tiden, da der blev bestilt noget og alt det andet, vi husker i Fælleskab, og det er meget hyggeligt, at saadan et Par gamle Drenge har holdt sammen i 75 Aar.

Foruden Læsning var der store Traditioner for Religiøsitet i Slægten. Det var en af Slægtens store Kvinder, der under den rationalistiske Sognepræst Ahrensbach rejste sig op og sagde højt og tydeligt: »Skal vi ikke have et Guds Ord i Kirken i Dag?« Præsten var langt inde i Udviklingen af Fordelen ved syv Vanges Drift i Modsætning til tre Vanges Driften. Fars Farmor var ogsaa en markant Personlighed. Da hendes Datter blev gift ind i den rige Gaard »Eskelund«, og hun syntes, at Datteren var blevet noget vigtig, saa sagde hun: »Den Gaas, som faar en god Gasse, skræpper altid højt«.

Men ogsaa i Mors Slægt var der religiøse Personligheder. Hendes Mormor, den fromme Møllerkone i Øsbjerg lærte hende den Aftenbøn, som stadig sammen med Fader vor er hellig i Slægten.

Det havde ogsaa Betydning, at Far i sine helt unge Dage var meget betaget af den fremragende Prædikant, Pastor Tobiesen, som var Sognepræst i Tanderup, siden i Flemløse, og der tillige Provst. Der var stor Tilstrømning, naar Tobiesen prædikede. Der blev fortalt om ham, at hans Kone maatte gemme nogle af hans Strømper hen, ellers gav han dem til Landevejens farende Svende, der som oftest ikke havde Strømper paa, naar de kom i Præstegaarden. Det minder om Historien om Grundtvig, da han var Kapellan hjemme hos Faderen i Udby Præstegaard, og hvor Faderen, da Foraaret kom, ikke kunde finde Saasæden, hvorefter han spurgte Sønnen om, hvor den var. Grundtvig havde givet den bort til fattige Bønder, hvad Faderen bebrejdede ham, hvortil Grundtvig svarede: »Hvad er det, vi prædiker om om Søndagen?«

I Hjemmet kom ogsaa mange af Fars store Slægt, mest vel nok hans Fætter, Sagfører Anders Petersen fra Frederiksborggade 27 i København og hans Kone Amalie. De to Fætre følte sig mere knyttet til hinanden end Fætre i Almindelighed, de var dobbelt Fætre, idet deres Mødre var Søstre og deres Fædre var Brødre. Jeg beundrer Anders Petersen for hans Trofasthed, som varede ved til hans Dages Ende. Han var en kendt Odd Fellow Broder og var med i Bestyrelsen for Odd Fellow Palæet.

Mors Broder Skovfoged Mads Hansen, Billeskov Skov under Wedelsborg, besøgte vi hvert Efteraar i Oktober Maaned, naar Bærhøsten i Haven var forbi. Morbror Mads var Skovfoged under Wedelsborg i 40 Aar. Der var seks Børn i Skovfogedstedet, hvoraf den ældste Hans Jørgen Hansen var jævnaldrende med mig. Han fulgte i sin Fars Fodspor og var ogsaa Skovmand under Wedelsborg.

Far solgte selv sine Varer fra Haven, og det var en af vores Barndoms glædelige Oplevelser at faa Lov at komme med paa en Torvetur. Der var Liv og Humør paa det gamle Grønttorv ved Vendersgade.

Jeg vil til Slut nævne noget, som viser Forskellen mellem før og nu, og det er Billedet med Slagteriscenen fra Gaarden derhjemme. Hjemmeslagteriet var et Indslag i Livet den Gang, som ingen tænkte paa at forbyde. Naar der skulde slagtes, kom Naboerne og hjalp til, som paa Billedet, hvor Fragtmand Hans Rasmussen staar med Slagtetruget med Indmaden. Slagtermesteren er den før omtalte Mælkeforpagter Jensen, senere Herskabskusk paa Aldershvile. Det er min Far, som sidder med Hunden foran Vaskehusdøren. Den unge Mand med Konfirmationskasketten er Poul Thomsen, dengang Kusk hos Købmand Carl Jensen,

Slagterne fra »Jægerslyst«. Slagteren med Kniven i Haanden Mælkeforpagter Jensen senere kendt som Kusk for Grevinden af Bagsværd. Manden med Slagtetruget Fragtmand Hans Rasmussen som kørte Fragtkørsel i mere end 50 Aar. Omkring 1903.

senere var han i mange Aar Ejer af »Frydensgave«, og han var Manden som oprettede de »Blaa Rutebiler«. Paa Gaardspladsen ligger Vinterens Forsyning med Brændsel. 10 Bunker stort Kvas til en Pris af 1.50 Kr. pr. Bunke, ialt 15 Kr. Det faste Brænde var til vores Kakkelovn og Kvaset til Komfuret. Det var varme Tider til smaa Penge. Optændingsbrændet var vores Legetøj, det stablede vi og væltede for at fortsætte med at stakke det om igen.

Jeg har været glad for at fortælle om Livet i det gamle Bagsværd i en Tid hvor Mennesker kom hinanden ved og er der blot nogle, der har fundet Glæde ved at læse derom, ja saa er Hensigten naaet.

Med venlig Hilsen
Jørgen Peter Jørgensen

Bagsværd Kostskole -

en af landets største privatskoler

Af Erik Jensen

Den 1. august i år trak rektor Sven Haderup sig som 67-årig tilbage efter 41 års lederskab af Bagsværd Kostskole og Gymnasium. Han overtog skolen som 26-årig i 1931 – i de gode, gamle dage før 2. verdenskrig – og har således præsteret det ret enestående at have været aktiv skoleleder for samme skole i mere end 2 snese år. I hans tid har skolen gennemgået en kolossal udvikling, som lokal-historisk set alene berettiger til et nærmere tilbageblik og forsøg på at beskrive en privatskoles udvikling inden for vor kommunes område, men »Haderup-perioden« 1931-72 kan og bør jo ikke betragtes isoleret – og så er vi der altså – helt tilbage til skolens start i 1908 – i de gode, »ældgamle« dage før 1. verdenskrig – og så bliver denne artikel en lille historie om skolen, der på privat initiativ startedes for mange, mange år siden – dengang da kommunen ikke havde en eneste eksamensskole – og hvor Bagsværd Kostskole i en årrække som sådan havde sin særlige kommunale mission.

Ønsket om en eksamensskole inden for kommunens egne grænser var i begyndelsen af 1900-tallet blevet stærkere og stærkere i mange kredse blandt kommunens beboere, og det var selvfølgelig anlægget af Slangerupbanen i 1906, der effektivt satte gang i disse skoleplaner.

Særligt interesserede var en række af kommunens og omegnens større landmænd samt desuden en del funktionærer og embedsmænd – bosiddende i Gladsaxe eller nabokommunerne – som alle ønskede en kortere skolevej for deres børn i forbindelse med afsluttende eksamensmuligheder. Her bør nok i første række fremhæves proprietær Nissen, Højgården, som vist i virkeligheden var den egentlige initiativtager til skolens oprettelse – han havde f. eks. selv 2 børn, som ved starten blev elever på skolen – ligesom også det grundstykke, som skolen byggedes på, var en udstykning fra hans jorder.

Fra det sidste af de mange forberedende møder om skolens start beretter hr. Kaj Worm – søn af proprietær Worm, Lille Birkholm, Hjortespring pr. Herlev og senere elev på skolen – at hans far, efter at diverse gårdmænd og proprietærer havde rejst sig og garanteret for økonomisk støtte på så og så meget, endelig også tog ordet og sagde, at han ganske vist ikke kunne yde økonomisk hjælp, men at han kunne garantere skolen i hvert fald 5 elever, hvilket i høj grad kom til at passe, idet Wormfamilien i de kommende år »leverede« 6 børn til Bagsværd Kostskole.

Blandt interesse-kredsens medlemmer kan yderligere nævnes et par meget aktive – nemlig folketingsmand og borgerrepræsentant, forstander for Københavns Maskinistskole, A. Grathwohl, og direktør for Slangerupbanen og bogtrykkeriet Det grafiske Institut, F. J. Nielsen-Kolding, samt daværende sognepræst i Gladsaxe, M. Hatting, gennem hvem kredsen kom i forbindelse med den nye skoles leder, lic. theol. Hermann Lawaetz.

Denne var født d. 13. marts 1864 på Kalundborg Slots Ladegård som søn af godsejer Otto Lawaetz. Efter at have taget teologisk embedseksamen i 1888 virkede han i 14 år som sognepræst i Christianssted på Sct. Croix, hvor han blandt andet oprettede en realskole. Efter sin hjemkomst til Danmark var han i nogle år ejer af Baunebjerggård ved Humlebæk, hvorfra han så hentedes til Bagsværd og oprettede Bagsværd Kostskole eller rettere Lawaetz Kostskole, som skolen hed de 4 første år, hvor han ejede den.

En af de første lærere på skolen, dr. phil. Poul Helms, karakteriserer ved 25-års jubilæet i 1933 skolens første leder sådan: »Lawaetz havde fremragende betingelser for at lede en sådan virksomhed: evne til at omgås børn og voksne, lune og humor, der for en opdrager er uundværligt, mod og lyst til at tage fat på vanskeligheder.«

Det var arkitekt Henning Hansen, som gav tegning til skolen, og stedlige håndværkere udførte alt arbejdet (bl. a. Tømrermester Øland, Søborg og murermestrene Korff & Madsen, Bagsværd og Farum).

I bladet »Architekten« (Meddelelser fra Akademisk Architektforening, 13. årgang nr. 4, 1910) findes en skitse af den nye skole. Ved projektets udformning måtte man tage bl. a. de i hestekøretøj tilkørende landbobørn i betragtning og bygge en vognport og en hestestald, ligesom også kostelevernes anbringelse tilgodeses ved indretningen af Mansard-etagen. Et hus til fjerkræ og en hønsegård fik man også med – foruden de sædvanlige skolefaciliteter.

I april 1908 blev grundstenen lagt, og d. 20. august s. å. stod hovedbygningen færdig.

Undervisningen begyndte 1. sept., men den officielle indvielse af skolen fandt først sted d. 17. nov. 1908, idet »opførelsen af gymnastikhuset havde ladet vente på sig«. (Dette er således forklaringen på, at man fremover fejrer fødselsdag på denne dato).

Til indvielsen, der fandt sted kl. 13, samledes forældrene og børnene tilligemed »en særlig kreds af indbudne, hvoriblandt medlemmer af Gladsaxe-Herløv Sogneråd, Skolekommissionen, Provst Koch, Ballerup, Kommunelæge Schlanbusch o. fl. i den festligt smykkede gymnastiksal.«

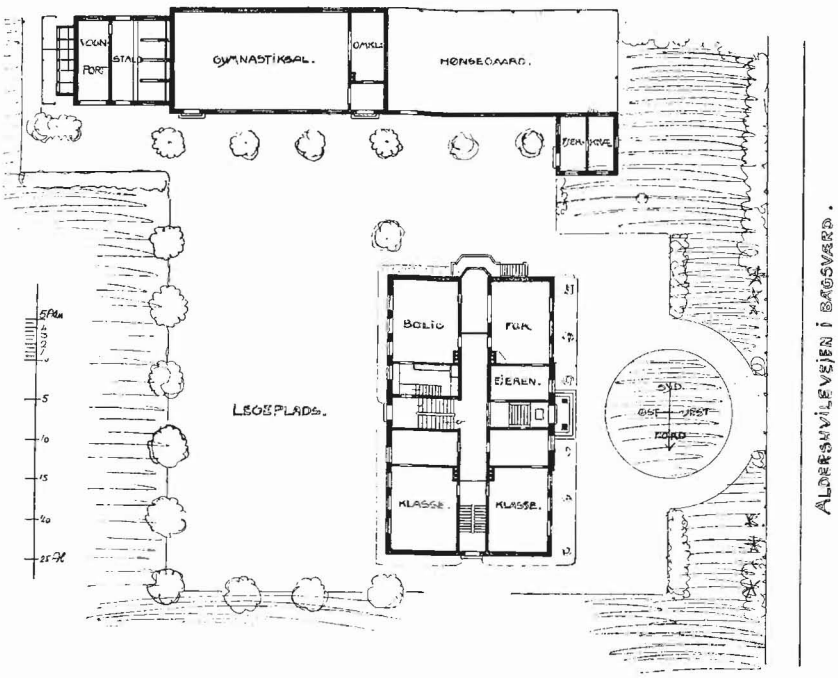

Arkitekt Henning Hansens tegning over skolen. »Arkitekten« 1910.

Bestyreren bød velkommen, hvorefter forstander Grathwohl på garanternes og byggeudvalgets vegne gav en udførlig fremstilling af skolens tilblivelse og fremhævede den store iver og offervillighed, egnens beboere havde vist for at få startet en fuldtud tidssvarende skole for den højere undervisning.

Efter nogle taler (pastor Hatting og bestyreren) og efter at et par sange – forfattet til lejligheden – var sunget, »beså de indbudne skolebygningen ligefra mezzaninen, hvor de fremtidige kostgængeres værelser ligger, og hvor man beundrede den smukke udsigt over sø og skov, og til økonomilejligheden i kælderen med badeværelse og vandanlæg, der pumper vandet op gennem alle etager. Det hele, ikke mindst da de lyse og venlige klasseværelser, fremkaldte med rette ros såvel over for arkitekten som bygmestrene. Til slut samledes man atter i gymnastiksalen om nogle forfriskninger, til tiden til opbrud var inde.«

Fra indvielsen stammer den kobberplade, som endnu sidder på indgangsportalen, med skolens motto: Perseverando (= ved udholdenhed). Også det der endnu eksisterende smedejernsgitter er fra denne lejlighed og var en gave fra fruen på Aldershvile Slot, grevinde Sponneck af Bagsværd.

Det første billede af skolen fra vinteren 1908–09. I højre side ses »fjerkræhuset«, som senere blev cykelskur og endte som tropslokale for skolens spejdere. I forbindelse med udvidelsen i 1962 blev det revet ned.

Skolen startede med 28 elever (både piger og drenge) fordelt i 7 klasser fra 1. forberedelsesklasse til 2. mellemskoleklasse. I årets løb kom der 15 elever til, således at det samlede elevantal ved skoleafslutningen 1909 var 43.

Elev-rekrutteringen fremgår af årskriftets oversigt over eleverne og deres forældres stilling og bopæl, og ved en gennemgang af de første 4 års elevoversigter kan i flæng som »leverandører« til skolen nævnes:

Af gårde f. eks. Lille Birkholm, Ny Farumgård, Højgården, Stengården, Lindholm, Lautrupgård, Lystrupgård, Frydensgave.

Flere præstefamilier (bl. a. Hatting, Gladsaxe og Lynge, Slangerup). Mange familier fra Søndersø Vandværk, Hareskov Kuranstalt, Slangerupbanen (bl. a. 4 stationsforstanderbørn), Jonstrup Seminarium og skovens folk (skovrider, -foged og -løber). Endvidere selvfølgelig mange forretningsfolk og håndværkere.

I månedlige skolepenge betaltes fra 8 kr. og op til 14 kr. – afhængig af klasse. Desuden årligt 5 kr. til brændsel.

Lærerstaben var kun på 6 – foruden bestyreren også pastor Hatting og forstander Grathwohl (2 sidstnævnte meget få timer). Endvidere 2 seminarieuddannede lærere samt endelig cand. theol. (senere dr. theol.) Poul Helms, som i skolens 10 første år i allerhøjeste grad var med til at præge skolens og især kostgængernes liv.

Med hensyn til kostelever eller kostgængere (kun drenge) blev de

Udsigten fra et kostgængerværelse (1910). Skolen lå frit dengang; bag den strakte der sig enge ned til Bagsværd Sø (som på billedet); overfor skolen lå der marker, over hvilke en smal sti førte op til Bagsværd Station.

første optaget i skoleåret 1909-10. Det drejede sig kun om 3, mens dagelevtallet allerede det andet år forøgedes til 63.

Den årlige betaling for kostgængere var for alt, undtagen vask, 840 kr. (1.-4. kl.) – 940 kr. (5. kl.) – 1040 kr. (1.-4. ml.). Ønskedes eneværelse betaltes der 300 kr. mere.

I løbet af det andet skoleår kom der elektrisk lys på skolen, samtidig med at der også indlagdes vand »af udmærket beskaffenhed fra Gladsaxe Vandværk«. Hidtil havde man klaret sig med vand fra egen brønd i skolegården – man kan stadig se brøndens placering i den nuværende skolegårds asfalt, idet brønddækslet er markeret med en brostensring.

I årsberetningen 1910 kommer kommunens interesse for skolen frem på tryk, idet det nævnes, at Gladsaxe Kommune garanterer for et prioritetslån på 35.000 kr., der derved kan skaffes på billige vilkår. Samtidig ydes et direkte tilskud på 400 kr.

Om det nystartede »Skolebibliothek« oplyses, at »eleverne kunne blive medlemmer af samme mod et månedligt kontingent af 25 øre, der anvendes dels til bøgernes vedligeholdelse, dels til anskaffelse af nye bøger. Skolen håber på hjemmenes støtte i denne sag. God læsning er jo af den største betydning for børnenes rette udvikling, medens dårlig læsning, Nic. Carter literatur o. l., er gift.«

Et karakteristisk træk i alle de tidlige årskrifter er en oversigt over Slangerupbanens togtider. At man fra skolens side følte denne samhørighed med banen, vedkender man sig også ved i programmerne at med-

Interiør fra et elevværelse i Mansardetagen. I programmet 1909 hed det: »Kostgængerne må medbringe en seng med tilbehør, sengeforligger, servante, håndklæder, smudskepose, ske, gaffel og servietbånd, alt tydeligt mærket med navn.«

dele: »Skoletiden vil såvidt muligt blive lagt i forbindelse med togtiderne, så at unødvendigt ophold før og efter skoletiden undgås.«

Den 8. marts 1911 meddeler Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet skolen ret til at afholde Mellemskoleeksamen i Juni-Juli Examenstermin samme år. (6 elever tog mellemskoleeksamen).

I 1911 når også spejderbevægelsen til skolen, og der dannes en afdeling under hovedbestyrelsen: »1ste Bagsværd Trop«.

25. marts 1912 får skolen også eksamensret til realeksamen (1912: 7 elever tager realeksamen – 7 elever mellemskoleeksamen) og samtidig oprettes 1. gymnasieklasse af et 3-årigt artiumskursus (nysproglig linie), men eleverne fra dette kursus skulle – da skolen ikke havde eksamensret til studentereksamen – indstille sig som privatister og aflægge eksamen for eksamenskommissionen på universitetet.

I skoleåret 1911-12 nødvendiggør skolens forholdsvis stærke vækst (112 elever – deraf 7 kostgængere – 14 lærere) en udvidelse ved tilbygning af Sidebygningen med forbindelsesgang til den eksisterende Hovedbygning. Den nye bygning opførtes efter tegning af arkitekt Gotenborg. I nederste etage indrettedes 6 klasseværelser, museumsværelse og et na-

Skolegården omkring 1910. Læg mærke til hestevognen. De gammeldags »dasser« skimtes til venstre i billedet. Også den nyplantede bøgehæk, som indtil 1962 omkransede skolegården, kan lige anes.

turhistorisk og fysisk laboratorium – i den øverste 10 værelser, dels lærer-, dels elevværelser. Bygningen toges i brug 1. februar 1912.

Efter således at have udbygget og konsolideret skolen såvel på det bygningmæssige som på det undervisningsmæssige område kom det som en stor overraskelse, at skolebestyrer Lawaetz d. 15. oktober 1912 trak sig tilbage. Om dette skriver den nye ejer og skoleleder Otto Mollerup i programmet for 1913: Det måtte virke stærkt til alle sider at se den mand, der fra skolens oprettelse havde stået i spidsen, opgive denne virksomhed, just som skolen stod i begreb med at vokse sig stor. Det måtte virke stærkt på den større kreds, der sendte børnene hen til den daglige undervisning, og ikke mindre stærkt på den snævrere kreds, hvis børn som medlemmer af husstanden kom til at stå hr. og fru Lawaetz særlig nær. Forskellige forhold virkede med til denne beslutning. Dels fru Lawaetz' sygdom, dels beslaglæggelse af hr. Lawaetz' arbejdskraft på andre felter, hvor han dårlig kunne undværes.

Den nye skoleleder, cand. phil. Otto Mollerup, havde været lærer ved de københavnske skoler, og han havde derefter ledelsen af skolen indtil sommerferien 1931.

I en årrække efter 1912 fortsattes skolens vækst, og den nye bestyrer benyttede krigstidens pengerigelighed til enkelte tekniske forbedringer som indlæggelse af W.C. og centralvarme i nogle af lokaliteterne. Senere blev tiderne vanskeligere, bestyrerens helbred var ikke altid det bedste,

og elevantallet, der kulminerede i 1921 med 217, hvoraf 26 kostgængere, begyndte at gå tilbage, indtil det 1928 var nede på 120, hvoraf 15 kostgængere.

Til belysning af disse vanskelige økonomiske år for Bagsværd Kostskole tjener følgende citat fra Gladsaxe-Bogen II p. 205-206:

»Den nye skoleplan, der trådte i kraft i 1920, var i den henseende en forbedring, at undervisningen i Søborg skole var anlagt således, at børnene fra denne kunne overgå til en realklasse. Men nu rejste man fra befolkningens side kravet om en yderligere forbedret og udvidet undervisning på de kommunale skoler.

Man havde vel allerede i nogen tid haft adgang til også en højere undervisning inden for sognets enemærker, men det var takket være det private foretagende, Bagsværd Kostskole, der til og med havde ført op til studentereksamen, og det ikke blot kostelever, men snarere børn fra Slangerupbanens opland. Skolens indehaver, Otto Mollerup, bragte naturligt sit institut i erindring, da den højere undervisning kom på tale, og navnlig fordi sognerådet førte forhandlinger med Lyngby og Søllerød kommunalbestyrelser om eventuel støtte til et påtænkt statsgymnasium i Lyngby. Han frygtede naturligvis at blive unddraget det ikke videre anselige tilskud, som han fik af Gladsaxe kommune, mod at denne kunne disponere over nogle fripladser i mellem- og realskolen, og det skete forøvrigt også. Sognerådet opsagde overenskomsten med Mollerup i 1923. De årlige tilskud kom nu det nye statsgymnasium i Lyngby til gode.«

Denne megen snak om økonomi er kun een side af »Mollerup-tiden« 1912-1931. På skolen styrkedes og udvidedes det daglige liv. I 1915 kom de første studenter, 4 i tal. Det samme antal studenter havde man i 1916, 1917 og 1918. De næste 3 år var der ingen, men i 1920 f. eks. 18 realister og 21 tog mellemskoleeksamen. I 1922 dimitteredes een student, og så var det slut med hvide huer i denne omgang, idet artiumskurset nedlagdes.

Skolelivets blomstring skyldtes ikke mindst det voksende kostgængertal, som var med til i høj grad at præge livet i og uden for skoletiden. Hr. og fru Mollerup (sidstnævnte af eleverne kaldet »Mollekonen« eller »Mollemor«) tog sig med stor iver og offervillighed af deres »plejebørn«, og et rigt og afvekslende kostskoleliv udvikledes i deres tid. Medvirkende hertil var også familiens egne børn, der gik med som medlemmer af kostgængerflokken. Fru Mollerup underviste også og var f. eks. med til på skolen at starte sløjd-undervisningen, som hun egenhændigt forestod i mange år.

Mollerups ankomstdato på skolen, 15. oktober (1912), udviklede sig til årets store »gamle-elev-dag«, idet skolen på denne dato holdt åbent hus. Dette arrangement var altid yderst velbesøgt og medvirkede til at vedligeholde og uddybe forholdet til de udgåede elever. I 1921 oprettede eleverne således i denne forbindelse elevforeningen »Bagsværd Kostskoles Samfund«, der bestod til sidst i 20erne.

Otto Mollerup var et meget musikbegavet menneske, og i hans tid – det var vist under krigen 1914-18 – startede han det mangeårige musik- og foredragsliv, der arrangeredes for skolens elever og forældre. Disse aftener havde stor betydning for skolefællesskabet og spændte over mange emner f. eks. la Cour: Sønderjylland under krigen, Weyseaften med foredrag og romancer og sange, Beethoven-aften, skuespiller Texiere læser H. C. Andersen, professor Vilhelm Andersen: om Holberg med oplæsning af 1. akt af Erasmus Montanus og 1. akt af Barselsstuen, og besøg og underholdning af bl. a. Albert Luther, Klaus Berntsen, Karl Mantzius, Peder Møller og andre af datidens kendte personligheder.

Spejderlivet florerede stadig og omfattede 1920 3 troppe – 2 for drenge og en for piger – og talte ca. 100 medlemmer. Man sendte f. eks. samme år 25 drengespejdere til Sønderjylland, hvor de overværede kongens ridt over den gamle grænse ved Genforeningsceremonien.

Også skolerejser tog man op allerede i 1912 og arrangerede i årene fremover ture både i ind- og udland.

I midten af 20erne startedes under skolens auspicier en lokal forening, B.V.I., hvilket stod for »Bagsværd Vinter Idrætsforening«. Dens (vel nok eneste) samlingsmærke var kælkebakken »Højnæs« i Hareskoven, hvor man lokalt om vinteren »drev vintersport«, d. v. s. kørte i kælk på bakken. Skolens leder var formand, og hans opgave var at stille mandskab på de store vinterdage til afspærring af bakken og regulering af

trafikken på samme. Det var en oplagt opgave for kostgængerne, der samtidig solgte adgangstegn til kælkeområdet, således at foreningen kunne indkøbe nødvendigt grej til løsning af sit formål. Foreningen bestod helt op til midten af 60erne. Sit højdepunkt nåede foreningen under besættelsestiden, hvor dels de strenge vintre og dels stoppet i rejsemuligheder bevirkede en enorm tilstrømning til »Højnæs« fra nær og fjern.

I 1931 solgtes så skolen til cand. mag. Sven Haderup. At han i en alder af 26 år turde påtage sig denne opgave, fortæller han selv, skyldes særlig støtte fra daværende undervisningsinspektør Otto Bjørneboe, der i mange år var ham og skolen en god ven.

Sven Haderups aktiver som kommende skoleleder (bortset fra det faglige: fagene engelsk og dansk) var dels hans begejstring for spejderbevægelsen, som han havde fået indpodet på Gammel Hellerup hos Hartvig Møller, og dels hans store indsigt i kostskoleliv og kostskolearbejde, som han ved adskillige studieophold på engelske kostskoler og universiteter havde erhvervet sig. Desuden havde han, mens han studerede ved universitetet, undervist på Barfods Skole i København. Han havde fornemmet, hvilke muligheder der skolemæssigt og kostskolemæssigt lå på Bagsværd Kostskole, og han har allerede dengang forstået at udnytte den for ham særprægede, men for en skolemand gudbenådede kombination af pædagogiske evner og praktisk realistisk sans for økonomi.

Allerede i 1932 genoptog Sven Haderup den gamle artiumskursustanke, idet han oprettede et kursus til studentereksamen. Dette kursus »barslede« imidlertid kun med een student i 1935 – nuværende fængselsinspektør Arne Frederiksen, Horsens – og grunden til dets ret hurtige nedlæggelse var, at denne kursusform, hvor eleverne skulle op med fuldt pensum, var alt for streng for dem. Det kan dog her nævnes, at det senere kom Sven Haderup til gode, at han havde haft een student i 1935,

Skolens skjold – tegnet i slutningen af 40erne af S.H og nogle kostelever, bistået af en engelsk spejderfører med heraldik som speciale. Symbolikken er i al sin enkelthed: Dannebrog i rødt og hvidt – det blå hav – visdommens ugle – spejderidealerne udtrykt ved 3 franske liljer.

idet en ansøgning fra ham i 1954 om ekamensret til studentereksamen (og dermed med begrænset pensum for eleverne og skolestatus som gymnasium) blev givet af undervisningsministeriet under henvisning til, at han jo tidligere havde ført elever op til nysproglig studentereksamen.

Ellers satsede S.H. (sådan kaldtes han snart) på en udvidelse af kostelevtallet. Allerede i august 1933 var der 43 kostelever, og det blev nødvendigt at udvide indkvarteringskapaciteten ved køb af villa »Hedebo«, beliggende på hjørnet af Aldershvilevej og (nuværende) Birkevænget.

I 1932 giftede S.H. sig med daværende forskolelærerinde på skolen, Grete Faurbo, og hun blev ham en uvurderlig hjælp ved opbygningen af den stærkt accellererende kostafdeling.

Det var også hendes idé, at der i september 1937 blev oprettet en Montessori-børnehave for børn fra 3-6 år i villa »Risholm« – beliggende mellem »Hedebo« og selve skolen – en lokalitet, som Bagsværd Kostskole således også erhvervede. Som navnet angiver, var børnehaven baseret på den berømte småbørnspædagog, Dr. Maria Montessoris principper og erfaringer. Børnehaven ledede af fru Grethe Forchhammer, og da lokalerne på »Risholm« nogle år senere skulle inddrages til kostelever, flyttede fru Forchhammer børnehaven til »Vævergården« på Aldershvilevej 160, hvor den så senere ophørte. (Som oplysning kan her anføres, at »Vævergården« – efter i mange år derefter at have fungeret som privatvilla – p. t. er kommunal vuggestue, og at der de sidste par år har været stærk røre om »Vævergården«s rimelige anvendelse til et sådant socialt formål).

På spejderområdet blev S.H. selv leder af troppen, som efterhånden overvejende bestod af kostelever. Den skiftede således også navn og kom til at hedde »Fostbrødrene« – et naturligt navn for en kostskoletrop. Fru Haderup oprettede en ulveflok og ledede denne under sit ulvenavn »Akka«. Det var som bekendt navnet på førergåsen i Selma Lagerløfs bog om Niels Holgersens rejse. I begyndelsen af 40erne blev S.H. også divisionchef for Lyngby Division.

I løbet af 30erne samlede skolen sammen til et svømmebassin, og lige før krigsudbruddet 1939 skulle tanken realiseres, idet man da var kommet op på en tilstrækkelig stor startkapital, men der kom »cement-stop«, og det projekterede svømmebassin blev aldrig opført, idet den indsamlede kapital – da der mange år efter krigens afslutning blev givet opførelsestilladelser – på grund af prisstigningerne var svundet ind til kun at blive »en dråbe i havet«. Det engang »projekterede svømmebassin« huserer stadig som en vittighed på skolen den dag i dag.

Krigsudbruddet i 1939 foranledigede, at S.H. og Akka købte et lille

husmandssted i Store Karlsminde ved Lynæs. Det var rart at have til ulve- og spejderlejre, og det kunne også bruges som »evakueringssted« i tilfælde af, at eventuelle krigshandlinger skulle nødvendiggøre flytning fra selve skolen. Man tænkte her i første række på de kostelever, som i en sådan situation ikke kunne komme hjem, og som man så kunne anbringe hos sig der.

Krigen og besættelsen satte bom for yderligere udvidelse af skolen. Kostelevtallet var i 1940 kommet op på 74 (1945 var det 91), mens dagelevtallet lå på godt et halvt hundrede. I 1943 ombyggede man dog gymnastikhuset, og hestestalden og vognporten forsvandt for at give plads til nyt omklædningsrum og bad.

Ellers blev besættelsestiden en økonomisk konsolideringstid for skolen – man gjorde sig klar til at kunne sætte ind for fulde sejl, når den mørke tid engang var forbi. I 1942 oprettedes således »Bagsværd Kostskoles Fond«, hvis formål det var – ved hjælp af fondets midler – at muliggøre oprettelsen af et gymnasium på skolen eller i tilknytning til denne og til at muliggøre skolens overgang til en selvejende institution.

Tiden 1940–45 var naturligvis en ejendommelig periode i skolens liv – og særligt selve kostskolen blev berørt deraf. Man havde f. eks. ofte flygtninge boende, mens de ventede på at komme videre frem til Sverige – og skolens slips, som fortrinsvis blev båret af kosteleverne til den i 1934 indførte uniform, blev årsag til mange spændende oplevelser. Skoleslipset havde nemlig de samme farver som Royal Air Force – rød, hvid og blå – og særligt i den sidste tid af besættelsen blev skolens elever ofte arresteret, fordi tyskerne eller deres danske håndlangere opfattede slipset og dets farver som en åbenlys provokation fra bærerens side.

Jubelen var selvfølgelig stor d. 5. maj 1945, men specielt for nogle af kosteleverne betød denne dato noget ganske særligt. Det var de kostelever, som havde måttet undvære far eller mor eller begge to under hele besættelsen, fordi de var »frosset inde« i Grønland eller Østen eller sejlede som søfolk i allieret krigstjeneste.

Under krigen – d. 18. oktober 1944 – mistede en af skolens gamle elever livet. Det var Bent Faurschou-Hvid – kendt som modstandsmand under navnet »Flammen«. En mindeplade i kobber opsattes efter befrielsen i skolegården på Sidebygningens sydmur.

Kostafdelingens udvidelse blev prioriteret først, da skolens expansion efter besættelsen startede. I 1946 oprettedes ved købet af »Birkegården«, Søvej 3, en længe savnet pigekostafdeling til 24 piger. Ved en udvidelse i 1965 er denne afdeling i stand til nu at huse 35 kostelevpiger.

I 1949 erhvervedes Plummernes gamle ejendom ved Bagsværd Sø,

Sven Haderup uddeler slikkepinde på skolens fødselsdag. Billedet er fra 50erne. Slikkepindene er nu afløst af flødeboller.

»Haraldsgave«, som gav plads til ca. 65 drenge. »Haraldsgave« er bygget af arkitekt Lønborg-Jensen i 1915. Det havde i en årrække af fru Plum været drevet som pension, og de mange værelser med koldt og varmt vand passede fortrinligt til kostskolebrug. Over porten og forskellige steder i parken kan man endnu se Plummernes gamle slægtsvåben: armen, der holder hjertet højt løftet i hånden, tegnet på, at man altid skal være rede til værn for det ædle og gode, hvad jo hjertet fra de ældste tider er symbolet for.

I 1956 byggedes »Det nye Hus« på »Haraldsgave«s grund, og i henholdsvis 1956 og 63 indlemmedes nabohusene »Stenhuset« og »Bakkehuset« i området. I 1961–62 byggedes en ny elevfløj til selve »Haraldsgave« ved arkitekt B. Rammeskov.

Kostafdelingerne omfatter således i dag: en afdeling på Sidebygningen på selve skolen med plads til 30 drenge (fra 1. kl.–4. kl.), »Birkegården« med plads til 35 piger og »Haraldsgave« med tilhørende huse med plads til ca. 100 drenge (4. kl.–3. g).

I sammenhæng med ovenstående udredning om kostafdelingernes udvidelser skal det nævnes, at Akka døde d. 20. oktober 1952 efter længere tids sygdom, og savnet af hende – især på hendes specielle felt som kost-

skolemor – var meget stort. Hun havde deltaget i arbejdet og udvidelserne med liv og sjæl og lagt al sin store kærlighed heri. Hun var med til at lægge grundlaget for det kostskoleliv, der stadig præger Bagsværd Kostskole. Til hendes ære blev der opsat en mindebrønd i gården på »Haraldsgave«. Billedhuggerinden Merete Ågård, elev af professor Mogens Bøggild, har her skabt en bronceskulptur af førergåsen Akka – et resultat af en konkurrence på Akademiet. Midlerne til brønden skaffedes af elever, lærere og venner af skolen.

Som yderligere et blivende minde for hele skolen om Akka overdrog S.H. i 1953 husmandsstedet i Store Karlsminde til skolen. Siden har det virket som lejrskole og sommerferieopholdssted for skolens elever. Dets navn blev »Kebnekaise« – bjerget, som vildgæssene fløj til – anført af førergåsen Akka.

Dagskolens udvidelse startede i 1951, hvor man oprettede en 1. gymnasieklasse (nysproglig linie), fra hvilken der i 1954 dimitteredes 4 studenter. I løbet af 50erne udbyggedes denne gymnasieafdeling, og da denne sproglige linie var kommet godt i gang, oprettedes der i 1961 også en matematisk linie. Alt dette nødvendiggjorde naturligvis udvidelser – af den grund købtes f. eks. »Haraldsgave«, således at man ved at flytte kostelever fra selve skolen derned kunne skaffe yderligere plads til de mange nye klasser og elever.

Den egentlige udvidelse fandt sted i 1962 ved arkitekterne Kaj Fischer og Einar Kirk og omfattede en hel ny gymnasiefløj plus 2 store gymnastiksale, den ene med en fin scene. I slutningen af 60erne er der blevet bygget endnu 3 pavilloner med ialt 12 klasseværelser, således at skolen – som i slutningen af 50erne blev en selvejende institution – nu omfatter: en hovedskole, en realafdeling og sprogligt og matematisk gymnasium med valg mellem fransk og russisk og med grendeling i 2. g i matematisk-fysisk og matematisk-naturfaglig og i nysproglig og klassisk-sproglig linie. Elevtallet er i dag omkring 800 – deraf ca. 150 kostelever – og skolen har 64 lærere.

Man kunne forvente, at skolens store udvikling ville sprænge rammerne om den linie, som Bagsværd Kostskole havde ført tidligere, men det lykkedes jo alligevel at bevare den demokratiske stil og utvungne form mellem lærere og elever – omend i en mere formaliseret udgave. I denne forbindelse har det betydet meget, at elevråd og skoleforfatning indførtes på skolen.

Til slut kunne man måske spørge: hvorfor skulle skolen expandere så kolossalt – ville det ikke ske på bekostning af mange af den mindre skoles åbenlyse fordele? Svaret er nok, at Sven Haderup ret tidligt erkendte,

at de private realskolers tid var forbi. Studentereksamen blev målet for skoleuddannelsen for mange flere. Hertil kommer, at det måtte være et pædagogisk mål at beholde børnene på samme skole et helt skoleforløb igennem. Skulle man samtidig skabe et moderne gymnasium med dets mange linier og tilvalgsordninger, krævede dette et elevantal af en vis størrelse. Hvis disse målsætninger skulle realiseres, ville det være umuligt at holde elevtallet på den hidtidige størrelse.

I et interview ved 40-års lederjubilæet i 1971 blev Sven Haderup stillet over for følgende spørgsmål: »Har du gjort dig nogen tanker om skolens fremtid og din placering i denne?«

Svaret lød: »Sådan set har jeg ikke nogen fremtidsvision. Jeg spekulerer ikke ud over 1972, hvor jeg jo går af. Men det er da ikke ensbetydende med, at jeg ikke håber noget for skolen. Jeg håber, vi finder den rigtige mand til at overtage skolen, en mand der så at sige ikke ødelægger det, vi har skabt. Dermed mener jeg ikke, at en anden linje ikke skulle være god. Der er sikkert mange måder at gøre det på.«

Den 1. august 1972 tiltrådte »manden« – det blev cand. mag. Frode Kanstrup, skolens nuværende rektor.

Kildehenvisning: Skolens arkiv.

»Haraldsgave« med slægten Plums våben over porten.

NOTER

Gladsaxe Kirke

1. I »Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen« af Holger Fr. Rørdam står der i en fodnote på side 54: »Efter at Kr. I i 1478 havde oprettet Universitetet i Kjøbenhavn, var det Tilfældet, at Universitetslærere besad Kapitelspræbender. Baade Dekaner, Kantorer, Kanniker og Vikarer havde foruden deres Kapitelsbestilling Embeder som Læsemestre ved Universitetet. Besidderen af Gladsaxe (og Herlev) Kirker skulde ifølge Biskop Jens Jepsen af Ravensbergs Bestemmelse (1505) være en Professor i det philosophiske Fakultet. Disse to Kirker er det eneste Kapitelgods, som kunde antages at være ligefrem henlagt til Professorers Lønning, thi vel nævnes der i Præbendefortegnelsen 1436 intet Præbende Gladsaxe, men Kirken har dog vistnok paa en eller anden Maade været forbunden med Kapitlet, da vi den 13. september 1422 finder nævnet Dekan Nicolaus Jacobi de Glathsaxe – presbyter et vicarius perpetuus in ecclesia HAFNENSI. (Langeb. Dipl.)«. I 1530 fik magister Matthis Pedersen, der 1510 var universitetets rektor og 1521 vicekansler og dekanus ved det filosofiske fakultet, retten til indtægterne af Gladsaxe kirke. Af disse har han formentlig lønnet en vikar som daglig præst ved kirken.
2. I sin artikel om »Boligforholdene i Gladsaxe sogn til 1766« (årskriftet 1971) skriver Kr. Vedsmand, at det vistnok var om hr. Mikkel Sørensen Lemvig, det fortaltes, at han havde gået i den sorte skole og kunne mane, vise igen og »snakke i forvejen« (spå), og at han var sine får en god hyrde, men ulvene en ubarmhjærtig forfølger. – Alt i alt er der ikke tvivl om, at Sørensen Lemvig har været en dominerende person i Gladsaxe.

»Jægerslyst«, mit Fødehjem

1. Jørgen Peter Jørgensen, født 29. august 1893, Bagsværd. Uddannet gartner. 1912 medstifter af handelsgartneriet »Østerlund«. 1937 medlem af Gladsaxe Sogneråd. 1954 Viceborgmester. 1958 formand for teknisk udvalg samt biblioteksudvalget. 1958 medlem af Københavns amtsråd.
2. Anna Erica Wichmann, født Gleerup, 1744–1796. Enke efter Bertel W., 1720–1770. Stadsfysikus i Alborg. Hun opførte »Kongsvilie« og gennemførte udskiftningen af Bagsværd Bymark.
3. Hans From, 1775 matros. 1778 4. vagt i Asiatisk Kompagni. 1787–89 understyrmand, fregat »Mars« til Kina. 1789–91, understyrmand, fregat »Disco« til Ostindien. 1795, overstyrmand, fregat »Dannebroge«. 1797–98, overstyrmand, fregat »Dannebroge« til Ostindien. 1799–1801, kaptain, fregat »Prs. Louise Augusta« til Ostindien. Derefter i land? (Meddelt af Handels- og Søfartsmuseet Kronborg). Gift 1783 i Herlufmagle, Vordingborg amt, med Karen Dorothea Emerentia Wellejus, datter af sognepræst dér Poul Thomsen W. (se Wiberg under Beser sogn). H. Malling: Samling af vielser i danske landsogne 1690 f. Hans From, død 21. september 1820, 67 år gammel. (Berlingske Tidende). Fhv. kaptain ved Asiatisk Kompagni. Karen From, død 30. marts 1822, 62 år gammel. Enke efter Hans From. (Berlingske Tidende). 100 års dødsfald, 1791–1890, v. V. Richter, 1901. S. H. From, skipper og navigationslærer, Antonistræde 235. Vejviser 1813, 1815, 1816.
4. Carl Heinrich Thalbitzer, født 11. maj 1780. 1. januar 1801 fændrik ved sjællandske Jægerkorps. 1803 karakteriseret sekondløjtnant. 9. marts 1804 sekondløjtnant. 5. april 1808 premierløjtnant. 8. maj 1812 stabskaptain. 24. november 1820 kompagnichef. 25. maj 1826 Ridder af Dannebrog. 28. august 1831 Major. 1. august 1838 Chef for jyske Jægerkorps. 10. februar 1839 Karakteriseret oberstløjtnant. 10. juni 1841 Majors anciennitet og DM. 18. november 1841 død. Richter: Den danske Landmilitær etat 1801, s. 94. Søn af C. H. Thalbitzer, født 1738 Berlin, død 1786, hofagent Kbh. og J. D. J. Wegner, født 1756 Trittau, død 1788 Kbh. Elvius: Danske Patriciske slægter, 1, 1891. 20. december 1813 Fredensborg, gift med Fanny Mathilde Balfour 1795–1832, datter af købmand i Helsingør John D. Balfour.
5. Wilhelm Zachariae, født 1807. 28. december 1819 Kadet. 1. januar 1827 Sekondløjtnant 1. Livregiment. 8. november 1835 Karakteriseret premierløjtnant. 25. april 1836 Forsat til Lauenborgske Jægerkorps. 9. december 1839 A la suite i sjællandske Jægerkorps. 25. november 1841 Premierløjtnant i jyske Jægerkorps. 30. juni 1843 Afsked som kaptain. 16. august 1871 Død på Rygård, 64 år gammel. Richter: Den danske landmilitære etat 1801–94. 1896, s. 339. 5. november 1836 gift med Luise Frederikke Dannemand 1810–1888, ældste datter af Frederik den Sjette og Bente Frederikke Dannemand, født Rafsted 1790–1862.

Bagsværd Kostskole

(Som et kuriosum i forbindelse med Grevinden af Bagsværd og hendes skæbne kan det nævnes, at den 8. juni 1909, da Aldershvile Slot brændte, blev retten sat af Birkedommer Valeur i Lawaetz' Kostskole kl. 2 – (brandforhøret).

Gennem årene har skolekomedien med påfølgende bal spillet en stor rolle for skolens elever. Der spilles 2 gange årligt – midt i november for overskolen i forbindelse med skolens fødselsdag den 17. og omkring marts for underskolen. »High Tor« fra 1955 vandt 1. præmie i Berlingske Tidendes Skolekomedie-konkurrence og opførtes som særforestilling på Frederiksberg Teater. I skolens sangsal hænger et stort galleri af billeder fra skolens mange store forestillinger.

PERSONALIA 1972

Holbøll, Carl Theodor, f. 23. februar 1899. Student Ordrup gymnasium 1917. Cand. jur. 1924. Fra 1925 tjenestegørende i forskellige ministerier, og fra 1940 til 1969 kontorchef i landbrugsministeriet. Formand for Ministerialforeningen 1941-44 og for forskellige ministerielle udvalg og nævn. Medlem af bestyrelsen for Gladsaxe Kommunes historisk-topografiske Selskab siden 1969. Forfatter af adskillige faglige og historiske artikler og af bøgerne »Tre Generationer af Slægten Holbøll« (1955) og »Dronning Margrete« (1968). Adr. Helmsvej 5, Bagsværd.

Jensen, Erik, f. 19. maj 1922. Ansat på Bagsværd Kostskole 1945. Gymnasieoverlærer, fra 1955 tillige inspektør for kostafdelingen »Haraldsgave«, hvor han bebor »Det nye Hus«. Lyder på skolen navnet »Jen«.

INDHOLD AF ÅRSSKRIFTERNE

1968:

Højgårdsfundets Hagekorsfibula, af *B. Andersen.*
Højgården i Bagsværd, af *C. L. B. Cramer.*
Befæstningsanlæggene i Gladsaxe Kommune, af *A. N. Hvidt.*
Kulsvidning, af *Karl Olsen.*
En kærlighedshistorie, af *C. L. B. Cramer.*
Glimt fra udstillingen »Da vi var bønder«.

1969:

Høvl eller Husfred, af *B. Andersen.*
»Svanen« – vor glemte nærhedsattraktion, af *S. Thorsøe.*
Buddinge byhorns sidste brandtuder, af *K. Olsen.*
På besøg i Bagsværd omkring år 1800, af *C. Th. Holbøll.*
»Lillemosegård«, af *P. Thomsen.*
Bagsværd Kro – et 300 års jubilæum, af *C. L. B. Cramer.*

1970:

Gladsaxe Sogn i Middelalderen, 1, af *C. Th. Holbøll.*
Om Gammelmosen, af *P. Chr. Nielsen.*
Fra »Pengeløse Overdrev« til Søborgmagle Haveby, af D. Haahr Carlsen, E. Damgaard, B. Grue-Sørensen og P. Høst Moustgaard.

1971:

Gladsaxe Sogn i Middelalderen, 2, af *C. Th. Holbøll.*
Boligforholdene i Gladsaxe Sogn til 1766, af *K. Vedsmand.*
Prinsesseskolen – Kongens skole, af *C. L. B. Cramer.*
Havekolonien Voldly, af *A Rehde Nielsen* og *I Tolstrup.*
Ombygning af »Højgård«, af *E. Nilsson.*

1972:

Gladsaxe kirke, af *C. Th. Holbøll.*
»»Jægerslyst«, mit Fødehjem, af *J. Jørgensen.*
Bagsværd Kostskole, af *E. Jensen.*

SELSKABETS BESTYRELSE

Ebbe Fels, formand. Bondehavevej 146, 2880 Bagsværd. 98 39 41.
Gudrun Gram-Hanssen, næstformand, Lyngparken 7, 2800 Lyngby. 98 12 07.
Carl Th. Holbøll, sekretær. Helmsvej 5, 2880 Bagsværd. 98 12 60.
Carl Chr. Nielsen, kasserer. Til Jernbanen 20, 2880 Bagsværd. 98 82 15.
Jørgen Jørgensen. Lauggårds Allé 57, 2860 Søborg. SØ 4234 y.
Karen de Linde. Bagsværdvej 251, 2880 Bagsværd. 98 13 03.
Povl Weymann. Kagsåvej 6, 2730 Herlev. 94 55 19.

PUBLIKATIONER

Gladsaxebogen 1. 1949, af *C. L. B. Cramer.* Udsolgt.
Gladsaxebogen 2. 1971, af *M. Lebech.*
Årsskrift 1968, 69, 70 og 71.
Priser. Gladsaxebogen 2. Heftet kr. 36 incl. moms. Indb. kr. 44 incl. moms.
Årsskrifter kr. 11,50 incl. moms. Fås ved henvendelse til selskabet.
Forbehold vedr. forhøjelser.

INDMELDELSE I SELSKABET

Modtages ved henvendelse til formanden eller kassereren.
Kontingent. Enkelte kr. 15. – Hele familien kr. 20. – Institutioner kr. 40.
Unge under uddannelse samt pensionister kr. 10.
Medlemmer får gratis tilsendt årsskriftet og modtager indbydelser til selskabets arrangementer.
Kontingent og betaling for publikationer sendes til Historisk-topografisk selskab for Gladsaxe Kommune, postgiro nr. 8 34 37, 2880 Bagsværd.

Selskabet er medlem af Dansk Historisk Fællesforening samt Sammenslutningen af Lokalhistoriske Foreninger. – Selskabets bestyrelse er repræsenteret i Museumsudvalget under Gladsaxe Kommunalbestyrelses Kulturudvalg.

Støt det lokalhistoriske arbejde
SKAF NYE MEDLEMMER

REDAKTION

Gudrun Gram-Hanssen, Carl Th. Holbøll og *Povl Weymann.*